

ti vardı kendisinin. Almanya seyahatlerinden birinde sanıyorum «Harb-ı Umumi» olacak böyle bir film getirdi. Bu film İstanbul'da hâsılat rekorları kırdı, o kadar müşteri topladı ve günlerce bu filminden bahsedildi. İpekçiler meseleyi duyunca sinema işine merak sarıyorlar ve şimdiki Alkazar Sineması'nın yerindeki bir sinemada filimciliğe başlıyorlar. Kısa zamanda işi genişlettiler. Opera Sineması yanında şimdiki Emek Sineması'nın yerinde Melek Sineması'nı açtılar. Çok para sarfederek lüks bir sinema yapmışlardı. Gala geceleri yapılır, bu gecelere bilet bulmak mesele haline gelirdi.

Sinema işletmeciliğinin yanında filim ithâli de yapıyorlardı. Selânik Bonmarşesi kapanmış, tarihe karışmıştı, artık bütün güçleri ile sinema sahasına yatırım yapıyorlardı.

Bu faaliyetlerinin bir kısmını İzmir'e kaydırıldılar. Milli Kütüphâne'nin bin kişilik birinci sınıf Elhamra sinema salonunu tuttular, başına da İhsan İpekçi'yi getirdiler.

İhsan İpekçi ile iyi arkadaş olduk. Gerçi benim Sakarya Sineması da onun Elhamra gibi lüks kesime hitap ediyordu, bu yüzden rakipdik ama rekabetimiz iş sahasında kalıyor, diğer zamanlar canciğer ahabalık ediyorduk. Birlikte gazinoları dolaşır, eğlenirdik. İhsan İpekçi muzip, hovarda tabiatlı bir genç idi.

Yemekleri öğle ve akşam ya Şükran lokantasında veya Gül Mehmet'in kebab salonunda yiyordum. İpekçilerin büyük babaları İsmail Efendi ile Şükran Lokantası'nda birlikte yemek yedik, sonradan İzmir'e gelen bütün İpekçiler bu lokantaya devam etmeye başladılar. Gül Mehmet'in kebab salonu da bütün ban-

ka müdürlerinin, yüksek memurların devam ettiği bir yer idi. Bir seferinde burada yemeğimi yerken, başımı kaldırdım, bir de ne göreyim, benim Ordu Filim Merkezi'nden arkadaşım Mazhar Yalay karşımda duruyor. «Yahu, hangi rüzgâr attı? Burada ne yapıyorsun?» falan diyerek kucaklaştık. Meğerse İpekçiler'in sinemasına müdür olmuş. Bu habere dayanamadım; «Hayır olmaz, ben dururken nasıl onlarla birlik çalışabilirsin, derhal ayrılacaksın, onların verdiğinin iki katını veririm» diyerek onu işinden istifa ettirdim ve Lâle Sineması'nda benimle birlikte çalışmaya başlamasını sağladım.

Esasen İstanbul'a gidip. Filim ithali ve işletmecilik yapmayı kafama koymuştum. Mazhar'ı almamın bir sebebi de bu idi. Diğer sebebi Mazhar son derece dürüst, kendine güvenilir, hesaptan anlar bir arkadaşı. Ona hesap işlerini muhasebeyi teslim edecektim.

FİLM İŞLETMECİLİĞİ VE İLK AVRUPA SEYAHATİM

Dediğim ve düşündüğüm gibi yaparak kısa süre sonra İstanbul'a geldim. Maksadım işe ufaktan başlayarak bir etüt yapmak idi. Baktım Türkler artık sinema işine iyice girmişler, Yüksek Kaldırım'da, Kadıköy tarafında irili ufaklı bazı sinemalar açılmıştı. Avantür filimlere rağbet vardı. İşe başlamaya karar vererek Karaköy'de Bankalar Caddesi'nde Adalet Han'da bir oda tuttum. Orası o yıllarda Sinema piyasasının merkezi gibiydi.

Odayı tutup döşedikten sonra bobinatör işlerini görmek için Avram isminde bir çocukla, sevk işleri için Burhanettin diye bir adamı işe aldım. Lâkin henüz elimizde filim olmadığı için bunlar yazıhanede duracaklardı. Ben İzmir'e geldim, ağabeyim Tevfik Bey birkaç lisan bildiği için onunla Avrupa'ya filim almaya gidecektik.

O yıllarda Avrupa filim piyasasının merkezi Viyana idi. Biz de oraya gidecektik. Daha önceden mektupla bir şirkete geleceğimizi bildirmiştik. Köstence üzerinden Bükreş'e, oradan Macaristan'a geçtik. Ağabeyim'in eşi Peşte'de idi. Onlarda bir süre kaldık. Daha sonra Viyana'ya geçtik.

Arov Filim Şirketi yetkilileri bizi karşıladılar. Filim almaya geldiğimizi biliyorlardı. Günde aşağı yukarı on filim seyrederek, seçime başladık. Ama filmin bütününü görmüyorduk, başlardan itibaren bize yarıyışlı olup olmadığını çıkarabiliyorduk. Salon filimlerinden ziyade, popüler anlamda avantür filimler almak niyetindeydim.

Seyrettiğim filimler içinde on tane seçerek tanesini bin dolardan aldım. Alışverişimizin tatlıya bağlanması üzerine Şirket sahibi o gece bizi Viyana'nın en lüks lokantasında yemeğe götürdü. Siyah havyardan kuş sütüne kadar muazzam bir masa donatılmıştı. Altı garson hizmet ediyordu. Bir yanda şahane müzik. Biz felekten bir gece çalışıyoruz düşüncesi ile keyfimize bakarak yemeklerimizi yedik. Saat on ikiye falan yaklaşırken Şirket sahibi izin isteyerek kalktı. Başgarson'u çağırıp hesabı ödedi, ve gitti. Ben ağabeyimle kalmıştım. Bir daha böylesine güzel bir yerde yemek nasip olmaz diye biz tıka basa masadakileri silip sü-

pürdük. Saat biri geçerken kalkmak istedik, garson başımıza dikilerek hesap istedi. Biz şaşırmiştık. «Biraz önce kalkan bey hesapları ödemedi mi?» diye soracak olduk. Meğerse sadece kendisi ve karısının hesabını ödemiş. Orada âdet öyle imiş. Biz masanın önünde kalakalmıştık. Neyse güç belâ hesabı denkleştirip ödedik, ama bize olanlar olmuştu, bu şahane yemek tuzluya oturmuştu. Böylece son kuruşumuza kadar hesap ederek ve ancak üçüncü mevki tiren bileti ile İstanbul'a varmamız mümkün olabilecekti.

O yıllarda filim getirmek çok kolay idi. Sansür ve Gümrük yok gibi bir şeydi. Filimleri Avrupa'dan bavuluna koyan alıp gelirdi. Biz de öyle yaptık. Küçük bir ücret ve bir iki imza ile filimleri memlekete getirdik. Sansür işi için zaten bir memur koymuşlardı. O da gelir filimlerin fotoğraflarına bakar ve mahzurlu değildir diye bir imza atarak giderdi. Sadece filim gösterme izni için üçüncü şubede bir heyet bulunuyordu. Bu heyetin filimleri görmesi gerekiyordu. Bunun için sinemacılar gün alırlar ve heyeti beklerlerdi. Ancak heyet çoğu defa toplanıp da filmi görmeye gelmez, bu işi bir sivil memura havale ederdi. Sivil memur ise filimleri görmeden, fotoğraflarına bakarak vesikayı imzalardı.

Dönüşte biraderi İzmir'e gönderdim. Ben hemen işe koyuldum. Etrafa getirdiğim filimleri duyurmam gerekiyordu. Reklâmları yaptım. İstanbul, İzmir dışında nüfusu fazla olan yerlerden de talep geliyordu. Bir süre sonra telgrafla filim istekleri gelmeye başladı. Biz ödemeli olarak gönderiyorduk.

İzmir'de evimiz olduğu gibi İstanbul'da da kayınvalidenin yanında evimiz vardı. Hanım ve çocuklar ora-

da kalıyorduk. Çocukların tahsili için İstanbul'u her zaman tercih etmişimdir. Nişantaşı'nda bir apartman katında oturuyorduk.

Bu yazıhanede büyük iş yapmaya başladım. Filimlerin kopyası yoktu. Bu sebeple bir filme on istek geliyor, ancak birini karşılayabiliyordum.

Kemal Filim başta olmak üzere, Yunan tebasından bazı kimseler, yerli Rumlardan bazıları filim piyasasına hakimdi. Daha sonra İpekçiler bu işe girdiler. Ancak onlar girdikten sonra bu işin en önde gelen firması onlar oldu.

Bu arada çocuklar büyümeye başlamışlardı. Ancak doktor kontrolunda biraz zayıf buldu. Bu sebeple deniz kenarında hiç olmazsa bir yaz geçirmemizi tavsiye etti. Bakırköy'de denize on metre mesafede bir ev tuttum. Çocuklar orada gerçekten sağlıklarına kavuştular. Ancak ben bu arada koşuşturmaktan beş kilo vermiştim. Daha sonra Şişli'de müstakil bir eve taşındık.

İşletmeciliğim birbuçuk sene sürdü ve bu süre zarfında biz yazıhanede üç kişi o kadar çalışmamıza rağmen işe yetişemez durumdaydık. Tek odalı yazıhanemin arkasındaki bir odayı da tutmuş, orayı projeksiyon salonu yapmıştım.

Ancak İzmir'den gelen haberler iyi değildi. Mazhar Yalay ayda bir iki mektup yazarak ağabeyimin ölçüyü kaçırdığını, kumara çok devam ettiğini, büyük paralar kaybettiğini bildiriyordu. Ben İstanbul'da ne kadar kazansam, İzmir'de kaybediyordum. Bu durum böyle devam edemezdi. Sonunda yazıhaneyi kapatıp İzmir'e dönmeye karar verdim. Filimleri Bankalar

Caddesi'ndeki bir Rum işletmeciyi devrettim ve yazıhaneyi kapatarak İzmir'e gittim.

Bu birbuçuk senelik işletmecilik bana tecrübe kazandırmıştı. İlerde yapacağım atılımların bir ön hazırlığı gibiydi.

YENİDEN İZMİR'DE

İzmir'e döndüğümde işletmelerin halini beğenmedim. Ağabeyim kendi hesabına çok para çekmişti. Zaten iş yok gibiydi. Millet sessiz filminden bıkmıştı. Bir yol bulmam gerekiyordu.

Reklam işine hız verdim. Bu yolda türlü işler deniyordum. Öncelikle çok miktarda telgraf kâğıdı bastırıyor, rehberden seçme adresler buluyor ve şu haberi iletliyordum:

«Kâğıdı ateşe tutunuz. Hakkınızda hayırlı bir haber göreceksiniz» Bu ibarenin altına limon suyu ile şunları yazıyordum:

«Pazartesi günü Lâle Sineması'nda beni mutlaka görünüz. İmza Bağdat Hırsızı»

Bağdat Hırsızı o yılların ünlü filimlerinden biri idi. Tabii binlerce gönderdiğim bu telgraflar şehri bir anda ayağa kaldırıyor, sinemanın önünde o gün trafik tıkanıyordu. Bu sebeple beni o yıllarda İzmir valisi olan Kâzım Dirik'e şikayet edecek oldular.

Her hafta filim değişiyor ve ben her hafta birşeyler bulmak, bir değişik reklâm yapmak zorunda kalıyordum. Bir seferinde de bir çuvaldan kukla yaptırarak Sinemanın kapısı üzerine astım. Gazetelere şöyle bir ilan verdim.

«Hirisostomos'un öldüğünü söylemişlerdi. Hayır ölmemiş. Yarın Lâle Sineması önünde asılacaktır. Görünüz».

Bu haber üzerine bütün halk sinema önüne birikiyor, polis geliyor, itfaiye erleri kapı üzerindeki kuklayı indiriyorlar, bu vesile ile reklamımız yapılmış oluyordu.

Bütün bu çalışmalar ile sinemayı dolduruyordum ama masrafı çıkarmak mümkün olmuyordu. % 33 kesilen Belediye resmi belimizi büküyordu.

Valiye yapılan şikâyet üzerine Kâzım Paşa bir gün beni çağırdı. Bana:

— Cemil Bey sizin İzmir halkını reklâm için tedirgin ettiğiniz, milleti sokaklara döktüğünüz söyleniyor, ne dersiniz, dedi.

Ben ihtiyatlı gitmiştim. Elimde Amerikan gazetelerinden biri vardı. Orada yapılan bir reklamı valiye gösterdim. Bir adam elli katlı bir binanın otuzuncu katından düşüyor. Yapılan tahkikat neticesinde adamın ölmediği görülüyor. Sebep: Başında Habik marka bir şapka varmış, adam onun üzerine düşmüş ve ölmemiş.

Bu örnek valinin çok hoşuna gitti, bana işimi bildiğim gibi yapmamı söyledi. Ben kendisine sinemacıların vergi yüzünden ancak % 3 gibi bir kazanca çalıştıklarını, durumumuzun iyi olmadığını, reklam da yapmazsak işi bırakmamız gerektiğini söyledim.

Bu arada reklam için İstanbul'dan Hâfız Burhan'ı getirtip bir konser verdirdik. İş kurtarmak için elimizden geleni yapıyorduk. Bu münasebetle Macaristan'a giderek oradan bir revü getirttik. Bir ay süre ile üç-

retlere zam yaparak gösteride bulundular ve sinema bir ay tıka-basa doldu.

Lâkin her geçen gün halkın ilgisini çekmek güçleşiyordu. Bu sebeple biraderle anlaşp Viyana'ya gitmeye karar verdik. Bu defa bir arslan sirki getirtecektik. Viyana'da bu sirkle bir ayhığına anlaştık. Sirkteki hayvanların beslenmesi de bize ait olacaktı. Binbir güçlkle İstanbul'a, oradan da İzmir'e naklettik. Lâkin hayvanların olduğu vagonları vapurdan alacak büyüklükte bir vinç bulmak mümkün olmadı. Bir Fransız inşaat şirketinden vinçi temin ile hayvanları sinemanın bahçesine kadar getirdik.

Bizim Lâle Sineması'nın etrafı Yahudi mahallesiydi. İlk gece bunlar sinemayı tıka-basa doldurdular. Ancak gel gör ki, arslanlar sahneye gelip de kükreyince bu Yahudiler ortadan yok oldular. Baktım hepsi sıraların altına yatmış, bir korku, bir korku. O güne kadar İzmir halkı böyle şeyler görmemiş. Biz ilgi çekeceğini zannederken millet sinemanın yanından bile geçmeye çekinir oldu. Sinek avlıyoruz, bir ay da bir türlü geçmek bilmiyor. Akşam ot isterler, sabah et isterler. Birader gider bir at, bir eşek bulur getirir onu arslanlara verirler, bir daha. Çok sıkıldık, bir ay sonra gittiklerinde filim bobinlerinin tenekelerini öptüm. «Bir daha filminden başka bir şeyi sinemaya sokmam» diye kendi kendime karar aldım.

Hasılatların kötüye gitmesi bizi artık korkutur olmuştu. Reklamla falan bu kötü gidişi durdurmaya imkan yoktu. Mutlaka başka bir çıkış yolu bulmalıydık. Bu çıkış yolu ne olabilirdi?

Düşüne taşına şu noktaya vardım. Yurt dışında sinemacılığı deneyecektim. Ağabeyimin birkaç lisan bilir

oluşu işimizi kolaylaştıracaktı. Ayrıca mukavelemiz gereği bankada biriktirip, el sürmediğimiz bir sermaye de vardı.

PARİS'TE SİNEMA ALIYORUM

Bu sırada esasen ağabeyime de bir iş olarak bu yurt dışı meselesini hesap ediyordum. Çünkü İzmir'de belli bir meşguliyeti yok gibiydi. Yurt dışında tutacağımız iş hem onun için bir meslek ve geçim yolu olabilir, hem de ben İzmir'de artık geçinemez olursam, bu çıkış yolundan istifade edecektim.

Bu düşüncelerle günleri geçiriyorduk. Sonunda karar verdik. Ağabeyimle birlikte önce Macaristan'a geldik. Macaristan'da birkaç gün kaldık. Lâkin burada yabancılarla çalışma ruhsatı vermiyorlardı. Oradan kalkıp Avusturya'ya geçtik. Avusturya da aynı siyaseti takip ediyordu. Bu defa Almanya'ya gittik. Almanya'da ise sinemacılık işini Harb-i Umumi'den sonra Malul Gaziler Cemiyeti'ne bırakmıştı, işi başkasına vermiyorlardı.

Çaresiz Paris'e gidecektik. Orada şansımızı denemeye karar verdik.

Paris'e gelince sinemacılar ile temas ettik. Paris'te zorluk değil, dışardan gelenlere kolaylık bile gösteriyorlardı. Küçük sinema sahipleri ile tanıştık, konuştuk. Paris'te kiralık sinema çoktu. Lâkin bunların ekserisi banliyo semtlerde idi. Ben ise bir ana cadde üzerinde ancak küçük bir sinema arzu ediyordum. Tanıştığımız bir komisyoncu ile uzun süre dolaşmamıza

rağmen aradığım gibi bir sinema bulamadım. Ayrıca bu sinemalar 40 kişilik şirketlerle ortak çalışıyorlar, alınan filimleri geçmeye mecbur oluyorlardı. Ben müstakil çalışmak arzusunda idim.

Sonunda aramaktan vazgeçtim. Ağabeyimi Paris'te bırakacaktım. O aramaya devam edecek bana muntazaman yazacaktı. İstedığımız gibi bir sinema bulduğu zaman haber verecek, ben gelip teslim alacaktım. Bu kararı verdikten sonra İzmir'e döndüm.

Aradan sekiz ay geçti. Bu müddet zarfında ağabeyim orada bulunduğu sinemalarla ilgili dosyaları, plan ve krokileri bana gönderiyordu. Ancak hiç birini beğenmiyordum. Sekizinci ay içinde Sen Marten Bulvarı'nda Kinerama adlı ikiyüz kişilik bir sinemanın haberini gönderdi. Haftada 6000 Frank hasılatı vardı. Bana uygun geldi. Tam aradığım gibiydi.

Derhal Paris'e gittim, sinemayı gördüm ve beğendim. 300.000 Franga Sinemayı devraldık. Yanında bir bar vardı. Orada yer içerdik. Bulduğumuz muhitte pek çok sinema vardı. O yıllarda sinemanın iyi zamanlarıydı, Amerika Şirketleri bütün Avrupa'ya hakimdi, sadece Paris'te beş bin sinema açılmıştı. Yanımızdaki barda sinemacılarla yaptığımız sohbetler sırasında bana:

— Fransa da yeter derecede zeki insanlar var, siz niye tâ İzmir'den kalkıp buralara kadar geldiniz. Hem bu sinema on senedir altı bin franktan bir kuruş fazla hâsılât yapamadı. Bunu alıp da ne yapacaksınız, diye takılıyorlardı.

Ben kendilerine:

— Benimle iddiaya girecek var mı? Bu hâsılâtı artı-

racacağım, diye cevap veriyor, âdeta meydan okuyordum.

Kısa zaman sonra dediğimi yaptım, giderlerden kısarak, masrafı azaltarak ve iyi reklâm ile hâsılâtı 12.000 franga çıkardım. Hepsi parmaklarını ısırıldılar. Böylece orada iki ay süreyle kaldım. İşi ağabeyime teslim edip İzmir'e dönecektim. Sinema artık işler vaziyetteydi. Altı aylık programını yapmıştım. Zaten bütün hayatım boyunca hep programlı yaşamışımıdır. Sinemacılıkta da program'ın önceden tesbit edilmesi, hep birinci sınıf artistlerin oynadığı, birinci sınıf filmlerin seçilmesi âdetim olmuştu.

Aslında bir ara Paris'te kalıp oraya yerleşmeyi düşünmedim değil. Lâkin hiç güneş açmıyor, abus bir çehresi var gökyüzünün, devamlı yağmur. Domates, hiyar istese canın ara ki bulasın. Otobüslerde bazan kardeşimle konuşurken Fransızlar bize «Pis yabancılar» diye homurdanıyorlar. Bir gün karşiki apartman terasında üç mayolu kız gördüm, «yahu bunlar ne yapıyorlar ağabey» diye sordum, meğerse güneşleniyorlarmış. Ortada güneş falan yok. Bana «Buranın güneşi bu kadardır» dediler. Baktım burada milyoner olarak yaşamaktansa kendi memleketimde, kendi insanlarımız arasında orta halli olarak yaşamak daha iyidir, onun için vazgeçtim. Atlayıp İzmir'e geldim.

LÂLE SİNEMASINI YENİDEN İNŞA EDİYORUZ

İzmir Yunanlıların yakıp yıkmalarından sonra harabe halinde duruyordu. Şehrin imarı çok yavaş ilerli-

yordu. İşte bu sıralarda Belediye Reisliğine Göz Doktoru Behçet Uz getirildi. Kendisi çok sevimli, insansever, çalışkan, metodik bir adamdı. Kısa süre içinde İzmir'de mucizevi yenilikler ve imar hareketleri başlattı. Bugünkü İzmir kendilerine çok şeyler borçludur. Behçet Uz Bey bir süre sonra bizlere de bir tamim gönderdi. Şehirde bulunan bütün fırın ve sinemaların bir yıl içinde betonarme olarak inşa edilmesi isteniyordu. Bir yıl sonra kimseye izin verilmeyecekti. Bunun üzerine derhal İstanbul'a gittim. İstanbul İl İmar Müdürü Hilmi Bey yakınımız oluyordu. Meseleyi ona anlattım, tanıdığı mühendislerden birini tavsiye etmesini rica ettim. Bana Almanya'da tahsil görmüş ve memleketimizin en büyük betonarme inşaatlarını yapan Sadık-Halit-Ferruh şirketini tavsiye etti. Kendileri mektep arkadaşı oluyorlarmış. Aynı zamanda yazıhaneleri İzmir'de imiş. Çok sevindim, derhal İzmir'e gelerek kendilerini buldum ve tanıştım. Üç kardeş de saygıdeğer, mesleklerini çok iyi bilen ve dürüst kimselerdi. Onlara Lâle Sinemasını yıkarak yerine betonarme 1000 kişilik bir sinema yapmak isteğimi bildirdim. Hesap ve planlarını yaptılar, 22.000 lira tutuyordu. Bana fazla geldi. Zaten işe başlarken 2.000 TL. param vardı. Fazla bulduğumu hiç olmazsa 20.000 liraya indirmelerini söyledim, yapamayız dediler. Bunun üzerine masraf listelerini gözden geçirdim, bana göre fazlalık olan iki bin liralık bir kısımdan feragat etmemiz gerektiğini bildirdim, razı oldular. İki bin lira nakden verecektim, sinema çalışmaya başladıktan sonra haftada beş yüz lira ödemek üzere kendilerine senet verdim. Ahşap binayı yıkacak ve 1 Nisan'da arsayı teslim edecektim.

Ancak beş ay zarfında inşaatı bitirip 9 Eylül İzmir'in kurtuluşu ile birlikte sinemayı açmak istiyordum. Bu süre çoklarına kısa geldi. Bu kadar zaman içinde hiç bu koca inşaat bitirilir mi? diye soranlar oluyordu. Ben aksine kurbanı kesip temeli attıktan sonra inşaat sahasının tahta perdelerine şu koca ilanı yazıp astım: «Bu sinema 9 Eylül günü Sinebar'ın Yedi Belâ filmi ile açılacaktır».

Sinebar o yılların en meşhur artisti, filmi de en tanınmış olanıydı. Böylece işe başladık. Bana mühendis olarak Ferruh Bey'i vermişlerdi. Kalfaları İbrahim Usta ateş gibi biriydi. Takımı ve amelesi de öyle idi. Ben de inşaatın başlangıcından itibaren fiilen vazife aldım. Kendime yüksekte bir kulübe yaptım, bir portatif karyola ile oraya yerleştim. Başımda hasır şapka, ağızda düdük, işçilerin başındaydım.

Her gün şafakla kalkıyor, akşam ezanına kadar çalışıyorduk. İşçileri gayrete getiriyor, şu işi şu kadar önce bitirirsek herkese benden bir paket sigara gibi, onların hoşuna gidecek ikramlarda bulunuyordum.

Karşımızda bir helvacı vardı: Hacı Paşa. İzmir'in yarısı onundu. Zaman zaman birlikte oturur sohbet ederdik. Bana: «Yahu Cemil Bey, bari şu levhayı kaldır, hiç bu kadar kısa zamanda bu inşaat biter mi, adama gülerler, rezil olacaksın», diyordu. Ben de kendisine, bu inşaatı söylediğim zamanda bitireceğimi, isterse kendisi ile 1000 lirasına iddiaya girebileceğimi bildiriyor ve böylece şakalaşıyorduk. Ancak bu iş bende bir tutku halini almıştı, inşaatı mutlaka zamanında yetiştirmeli, sözümü tutmalı, ve bu yoldan gerekli reklamı yapmalıydım.

Bütün bu hummalı faaliyetlere rağmen öyle bir za-

man geldi ki kalfa İbrahim Usta ile oturup düşünmeye başladık. Ne kadar çalışırsak çalışalım yine de inşaat istediğimiz zamanda tamam olamayacaktı. Bu sefer şöyle bir yol deneyelim dedim. Karpit lambaları buluruz ve üç vardiya olarak gece-gündüz çalışırız. İbrahim Usta razı oldu. Gece-gündüz çalışmaya başladık. Yaptığımız işler o kadar büyük ve biz onları o kadar kısa zamanda beceriyorduk ki, mühendis Feri Bey hayretler içinde kalıyordu. Bana defalarca: «Cemil Bey sizi bizim şirkete ortak etmeli ve Anadolu'daki inşaatların başına geçirmeliyiz» diyordu.

Nihayet çatıyı kapadık, inşaat bitmek üzere bir noktaya geldi. Bir yandan ısmarladığımız koltuklar, perdeler takılıyor, bir yandan boyalar, badanalar yapılıyor. Ben daha bu durumda iken sinemayı açmak için gerekli yerlerden gerekli izinleri almaya çalışıyorum. Eylül'ün üçünde bir yandan boya devam ediyor bir yandan 20 metre yükseklikte 1000 adet donanma lambasının hatlarında arıza var. Usta arıyoruz, kimse yok, var, cesaret edemiyorlar. Hemen «bana uzun bir merdiven bulun» diyorum. Bir merdiven getiriyorlar, belime havyayı bağlayıp yukarı çıkıyorum. Kopuk hatta kalay ile havyayı bastırınca bin lamba birden şimşek gibi çakıyor. Merdiven duvara sürünerek düşüyor ve ben yere yuvarlanıyorum, biraz sendeleyerek ayağa kalkıyorum. Böylesine bir koşturma, bir heyecan, âdeta zamanla yarış ediyoruz.

Nihayet 9 Eylül sabahı. Yerlerin betonu kurumamış, yağlıboyalar olduğu gibi duruyor, çiniler donmamış, ustalar endişeli. Ama ne gam. Sinemayı açabiliriz. Akşam salonun önündeki dar sokak hınca hınç dolu. Belki ikibin kişi var. Birden hücum ediyorlar ve ön

cephede ne kapı, ne cam, ne vitrin kalıyor. Büyük bir kalabalık sinemaya doluyor, biletlerini bile kesemiyoruz. Benim bu manzara karşısında gözlerim yaşıyor. İşte sözümü tuttum, işte sinemayı dediğim güne yetiştirdim diyorum, bütün bu olanlar o sırada bana vız geliyor.

Ustalar, kalfalar, memurlar üzüntü ile kalabalığı izliyorlar. Ben onlara tasalanmayın, önemli olan sözümüzü tutmamızdı, bu sinemayı 9 Eylül'de açtık ya siz ona bakın, diyorum.

Gerçekten de bir müddet sonra kırılan dökülen yerleri onarıyoruz, sinema çiçek gibi oluyor.

Daha sonraki günlerde gerçi ödeme zorlukları oldu ama hiçbir aksatmaya meydan vermeden inşaat şirketine olan borcumu ödedim.

ATATÜRK VE SİNEMANIN GELİŞMESİ

Bizim İzmir'de Lâle Sineması'nı inşâ ettiğimiz yıllarda İpekçiler İstanbul'da artık Türkiye'nin bir numarası sayılmaya başlamışlardı. Bütün Amerikan Şirketleri ile iş yapıyorlar pek çok sinema işletiyorlardı. Bunlar içinde en meşhuru Beyoğlu'ndaki Melek Sineması idi. Onun yanında daha önce bahsi geçen Opera Sineması vardı. Opera o günlerde bir İngiliz yapımı olan «Çanakkale harbi» filmini geçiyordu. Ücretler başka sinemalarda otuz kuruş olduğu halde Opera ve Melek'de yüz kuruş, yüzyirmibeş kuruştı. Buna rağmen yine de pek birşey kazanamıyorlardı. Çünkü % 33 vergi belimizi büküyordu.

İşte bu «Çanakkale Harbi» filmi Atatürk'ün ilgisini çekmişti. İngilizler filimde tarafgir davranmamışlar, hakikati olduğu gibi gösteriyorlardı. Türk ordu ve askerinin Çanakkale'de gösterdiği kahramanlık filme olduğu gibi yansımıştı. Atatürk yanında Maliye Bakanı Fuat Ağralı ile filmi görmeye geliyor. Bu sırada sinema ücretlerinden falan bahis oluyor. Atatürk sinemanın çok yarayışlı bir icat olduğunu, halkın bundan gerektiği gibi faydalanmasını, sinemacılığın inkişafını istiyor, bu münasebetle alınan vergilerin düşürülmesini emrediyor. Ankara'ya döndükten sonra gerçekten de alınan vergiler % 10 a indirilmiş oluyor. Bizim İzmir'de bütün bu olup bitenlerden haberimiz yoktu. Bir gün İpekçi İhsan ile otururken müşterek dostumuz Defterdâr çıkageldi. «Müjdemi isterim» diye tutturdu. Bizler birlikte yer içer eğlenirdik, ona eğlenice vaad ettik, baklayı ağzından çıkardı, vergiler % 10 a indirilmişti.

Tabii bu habere sevinilmez de ne yapılır. Bu tarihten itibaren sinemacılar için kazançlı bir dönem açılmış oluyordu. Başlarda da belirttiğim gibi, İzmir'de ilk üç yıl kâr ettikten sonra gelen üç yıl içinde hep zararla kapamıştık. Bu zarar yüzünden yurt dışında imkânlar aramaya başlamıştık, Atatürk'ün vergiyi indirmiş olması bizim için müjde sayılacak bir haberdir.

Açılan bu dönem ile çalıştığımız bir iki yıl içinde çok kazanmış ve sinemanın bitişiğinde Abdülkadir Paşa Hanı'nı, iki ev ve Eşrefpaşa'da bir büyük arsa almıştım.

Bu yıllarda Paris'e gider gelir, oradaki sinemanın programlarını yapardım. Bu gidişlerimden birinde karımı ve Mazhar Yalay'ı da birlikte aldım. Paris'te

üç ay kaldık ve iyice gezdik. Lâkin o günlerde komünistler faâliyetlerini artırmışlardı, arabalara binenlere, biraz eğlenip lüks hayat yaşadığı izlenimi yaratanlara kaba davranırlardı.

Bu gezi benim için çok iyi oldu. Çünkü yıllardır çalışmaktan başımı alamıyordum. Göztepe'de tuttuğumuz evde ailemle oturup bir sıcak çorba bile içememiştim. Gece yaralarına kadar sinemada bulunuyordum.

Paris'te bizim için sürpriz olan raslantılardan biri de Siroçkin'i görmemiz oldu. Yıllar önce Kadıköy'de Kuşdili Sinemasını işletirken rekabet ettiğimiz bu Rus Yahudisi Fransa'ya geldikten sonra işlerini ilerletmiş, 30 sinema birden işletir hale gelmişti. Daha sonraki yıllarda Nazi korkusundan Amerika'ya kaçtı, orada da sinemacılık yaptı.

SİNEMANIN HARİKASI SESLİ FİLİM

Sesli sinemanın icad edildiğini gazetelerden öğrendik. Paris de gösteriler yapılıyordu. Hemen ağabeyimi aradım, ona meseleyi tetkik etmesini söyledim. Eğer bizim için uygun fiyatta bir makina ise alıp göndermesini yazdım. Gerçekten de bize uygun bir fiyat olduğu için çok geçmeden alıp gönderdi.

Makina basit bir şey idi. Gramofon plaklarının işleyişi gibi bir mekanizma üzerine filmin bütün seslerini, konuşmalarını kaydettikleri bir plağın döndürülmesi ve bunun perdedeki sahnelere denk düşürülmesinden ibaretti.

Ancak operatörlere çok dikkatli olmalarını tenbih et-

mek gerekti. Çünkü bir kare, atlasalar sesler ait oldukları sahneden başka bir yere kayıyor ve son derece uygunsuz durumlar doğuyordu. Meselâ atların nal seslerinin duyulduğu, tabancıların, bombaların patladığı bir sahnede sesler, bir süre sonraki sevişme sahnesine kayıyor; adam sevgilisini öperken bombalar patlıyor, falan.

Sakarya Sineması'nda göstermeye başlamıştık, halkın ilgisi büyük oldu. Vali, Emniyet Müdürü, şehrin bütün ileri gelenleri her gece sinemaya geliyorlardı. Hâsılât iyice artmıştı, bir gelen bir daha geliyordu.

İzmir'e ilk ben getirdim sesli sinemayı. Ancak bizim kullandığımız makinalar uydurma şeylerdi. Esas sesli sinema makinaları Amerika'da imal ediliyordu. Çok pahalı şeylerdi. Benden altı yedi ay sonra İpekçiler İstanbul'daki Elhamra Sineması'na getirdiler. Çok lüks bir sinema idi, orada ilk renkli ve sesli film olarak Al Conson'un filmini ve Moris Şövalye'nin «Şen Mülazım» filmini gösterdiler, aylarca devam etti ki, büyük hadise olmuştu. Yirmibeş kuruşluk biletleri İtalya'dan koltuklarını getirtip monte ettikleri sinemada yetmiş beş kuruşa çıkardılar, yine de sinema dolup taştı.

Renkli film de sesli filmin hemen akabinde memleketimize geldi.

Filmin hem sesli hem de renkli olması olağanüstü bir etki yapıyor, seyirciyi şaşkınlıktan bayılacak reddelelere getiriyordu.

Bu filmi ilk olarak İzmir dışında Bursa'ya götürdüm. Setbaşı'nda bir sinemada gösterdik. Geceleri hayli kalabalık oluyordu, bir ay sonra Antalya'ya geçtim, Mazhar Yalay'ın kardeşi oradaki sinemayı işletiyor-

du. Bir ay da orada gösterdikten sonra Denizli'ye geçtim. Denizli'deki sinema pek iptidai idi. O kadar ki seyirci içi kum dolu iki gaz tenekesi üzerine atılmış bir kalas üzerinde filmi seyrediyordu. Bu turu tamamladıktan sonra yeniden İzmir'e döndüm.

İzmir'e gelişimizin onuncu yılı dolmuştu.

Eşim Sabahat Hanım Darülfünun edebiyat ve riyaziye bölümlerinden mezun olmuş, iki lisan bilen müm-taz bir sima idi. O yıllarda kendisine mebusluk teklifleri yapıyordu, bir yandan Amerika'ya göndermek istiyorlardı. Kendisi Halide Edib Hanım'ın da yakınlarından olmuştu.

Bu teklifler karşısında evliliğimizin yürümesi, birlikte oluşumuz belli bazı kararların alınmasına bağlanıyordu. Ben beraberliğimizin devamını arzuluyordum, kendisi bunu bildiği için faziletli davranarak teklifleri geri çevirdi. Bu tutumu karşısında ben de ona her yanı pırlanta ile işli büyük bir broş hediye ettim.

İşler iyi idi. Lâkin İpekçilerle aramızdaki tatlı rekabet sertleşmeye başlamıştı. Onlar büyük bir aile, kuvvetli sermayeleri olan bir kuruluştı. Bütün Amerikan filimlerini, en birinci programları getiriyorlardı. Zaman zaman kendilerinden filim alıyordum, İhsan İpekçi ile iyi arkadaşlık. Ancak beni çekemiyorlardı. Çünkü Haziran ayında bile sinemayı tıklım tıklım dolduruyordum. Kapılar açıldığında içeriden dışarıya doğru fırın sıcaklığı yayılırdı, o kadar ki kalabalık olurdu. Bu durum onları bana karşı bir cephe almaya sevk ediyordu. Bir süre sonra Lâle Sineması'nın biraz uzağında bir

yer alarak bin beşyüz kişilik bir sinema yaptırdılar. Benim aldığım filimleri aynı hafta gösterilmek üzere başka sinemalara vermeye başladılar. Bütün bunlar yetmiyormuş gibi kredi aldığım bankaya, «Cemil'in işleri artık bundan sonra kötüdür» falan diyerek aleyhimde haberler vermeye başlamışlardı.

Bir gün Cemil İpekçi'yi Şükran Lokantası'na yemeğe çağırarak, kendisine bu yaptıkları işlerin uygunsuz olduğunu, ticarî rekabete sığmadığını, arkadaşlığa hele hiç yakışmadığını söyledim. Ardından ilave ettim, «Sizden çekinmiyorum, bana birşey yapamazsınız» diye meydan okudum. Benim bu tavrım onları iyice cephe almaya sevketti.

Bu yıllarda, özellikle işlerin hafiflediği Haziran ayında Paris'e gitmeyi, hem dinlenmeyi, hem de sinema piyasasını tetkik etmeyi âdet haline getirmiştım. İstanbul'da Haziran'la birlikte sinemaların çoğu kapanır, üç ay kapalı kalırdı. İzmir'de ise sadece popüler sinemalar işlerdi.

Paris'deki sinemamız iyi iş yapıyor, lâkin kardeşim hesapları bana doğru dürüst vermiyordu. Ben her ne alıyorsam, ev olsun, han olsun anlaşılmamız gereğince onun hakkını hem kendisine bildiriyor, hem de üzerine geçiriyordum. Bu durum yirmi yıl böyle sürmüştür.

Ancak kazandığı para ile sinemayı tadil etmiş, üç yüz kişilik hale getirmiş ismini de değiştirerek «Bosfor» koymuştu. Bu da lehte kaydedilecek bir girişimdi.

Geçen yıllar içinde çok sevdiğim Mazhar Yalay'ı kaybettik. Tehlikeli bir hastalığa yakalanmış ve ben İstanbul'da iken vefat etmişti. Bana ismarlanan ilaçları

alıp derhal İzmir'e koştum ama yetişemeden vefat etti. Yıllar geçiyordu. Gece demeden gündüz demeden İzmir'de on beş yıl çalışmıştım, yorulmuş ve bıkmıştım. Bir seferinde İstanbul'a giderken vapur Çanakkale'de durdu, kömür mü alacaktı bilmiyorum. Gidip babamı göreyim dedim, adresini biliyordum.

Son günlerinde bir sağır kadın ile evlenmişti. Eve vardığımda kimseyi bulamadım, komşulara sordum, kahveye çıktı dediler. Meğer karısı ile kavga etmiş. Kahveye vardım, kahvede de kimseler yok, sade babam yanında bir bohça ile peykenin üzerinde duruyordu. Aman Allahım. Sultan Abdülhamit'in koca Süvari Alay Komutanı ne hale girmişti, yumruk kadar bir şey kalmıştı, iyice çökmüştü babam. «Baba» dedim, «Seni İstanbul'a götürüyüm», Razi oldu, birlikte İstanbul'a geldik. Şişli'de geniş bir apartman daire-sinde oturuyoruz, bizim çocukların da afacan zaman-ları. Babamı yedirdim, içirdim, elbiselerini yeniledim. «Eh işte artık bizimle oturursun değil mi?» diye sor-duğumda. «Beni yine evime götür Cemil» demişti. An-lyordum ki senelerce sükûnete ahşan babam, yalnız-lığa alıştığından bizim evdeki hareketlilik, çocukların şamatasına dayanamıyor. Yeniden Çanakkale'ye gö-türdüm.

Mazhar Yalay'ın vefatından sonra bendeki işe karşı bıkkınlık iyice artmıştı. Artık İstanbul'a dönmek, şöy-le bir dinlenmek ve bir süre sonra İstanbul'da filim-cilik etmeye karar vermiştim. İzmir'deki sinemaların başına Mustafa Çimen'i koyacaktım. Bu kararı verdi-ğim günlerde Göztepe'de Konak, sonra Ankara ve Lâ-le sinemalarını çalıştırıyordum. Ailem İstanbul'da bu-lunuyordu.

İSTANBUL'A DÖNÜŞ

İstanbul'a geldiğim zaman önceden verdiğim karara uygun olarak bir yıl işleri etüt ettim. İlk iş olarak da büro ve sinema piyasasına yakın olsun diyerek evimi Taksim'de tuttuğum bir daireye taşıdım. Abdullah Lokantası'na abone olarak evime de oradan yemek aldirmaya başladım. Abdullah Efendi'nin asıl lokantası Karaköy'de şimdiki Yapı Kredi Bankası'nın yanında küçük bir lokanta idi. Orada kendisi ile tanışmış ve yıllarca yemek yemiştım. Oğlu Hikmet Bey daha sonra Beyoğlu'nda Abdullah Lokantası'nı açarak şöhretini genişletti. Hikmet Bey'le arkadaşlığımız uzun yıllar sürmüştür.

O yıllarda Mecidiyeköy bir mesire yeri idi. Dutluklar, çilek bahçeleri ile doluydu. Bir gün dinlenmek için oraya gitmişim, kahvede otururken bir arsanın satılık olduğunu gördüm. İki dönüm kadar bir yer idi ve köyün tam ortalık yerindeydi. Üç bin liraya orayı aldım.

İstanbul İl İmar Müdürü Hilmi Bey ile yakınlığımız vardı. Kendisinden rica ettim, bana Avrupa'da inşa edilen villa, köşk gibi yapılardan mükafat kazanmış bir projeye raslarsa resimleri ile birlikte bana vermesini söyledim. Hilmi Bey bir süre sonra İsviçre'de yapılmış bir köşkün planlarını ve resimlerini getirdi. Niyetim bu arsaya böyle bir köşk yaptırmak, bahçesini tanzim etmek ve bir yıl bu işlerle uğraşarak bir nevi dinlenmektir.

Düşündüğüm gibi yaptım. Daha köşkün inşaatı başlamadan ben bahçeyi tanzim etmeye başladım. Ora-

da ham toprakta öyle kavunlar, karpuzlar, domatesler yetiştirdim ki bütün köye bedava dağıttığım halde tüketemedim. Daha sonraları Avrupa'dan getirttiğim gül fidanları ile bütün bahçeyi süsledim. Belki elli çeşit gül açmıştı, görenler dönüp dönüp bakıyorlardı. Bina da şâhâne olmuştu. İki katlı çok güzel bir bina idi. Ailece oraya taşındık. Köşkün tapusunu eşim Sabahat'a vermiştim.

Bu işlerle bir yıl uğraşmış, zindeleşmiş ve enerji dolu bir hale gelmiştim. Sinemaya döndüğümde yaptığım ilk iş Galatasaray Lisesi karşısındaki hanlardan birini tutmak oldu. Orayı yazıhane haline getirdim. Sonra Paris'e giderek Varner Bros, Paramount gibi büyük Amerikan şirketlerinin Türkiye Monopolünü aldım. Bu otuz yıl böyle sürecekti.

Aldığım filimlerle Lâle Filim Anonim Şirketi'ni kurdum.

O yıllarda İpekçiler Türkiye'nin bir numaralı işletmecisi, sinemacısı idiler. Anadolu'da yüz sinemaya filim veriyorlardı. Onlardan ayrı olarak Özen Filim A.Ş. vardı. Mehmet Soyaslan'ın dedesinin babası kurmuştu. Kemal Filim vardı. Saray Filim sahibi Mösyö Franko vardı. Beyoğlu filim dünyasının merkezi haline gelmişti.

Ben Cemil Filmer olarak bu dev piyasanın içine giriyordum.

Bu yıllarda İzmir'den İhsan İpekçi de gelerek İpek Sineması'nın müdürü olmuştu.

İhsan Bey ağabeyi Fakir Bey'e «Siz burada sinema piyasasına hakimsiniz ama şimdi Cemil geldi, ona dikkat etmek gerek» demiş, ağabeyi de bu sözü te-

bessümle karşılaşmış, hattâ beni hafife alarak gül-müştü.

Gölmekte haklıydı. Çünkü İpekçiler sinemaları öyle bir bağlamışlar, öyle bir tekel kurmuşlardı ki onların izni olmadan sinek bile uçamıyordu. Ben elimde en güzel filimler olduğu halde sinema sinema dolaştım. Altı ay bıkip usanmadan filimlerimi geçecek sinema aradım, bulamadım. Bana verilen cevap her defasında şu oluyordu: «Efendim biz İpek Film ile çalışıyoruz, onun programı dışına çıkamayız». Haftada yaptıkları on bin liraya karşı yirmi bin garanti ediyordum, yine de kulları kıpırdamıyordu.

Böyle dolaştığım Fahir Bey'in kulağına gitmiş olacak ki arada bir telefonu açar: «Hey Cemil Bey, filimleri koltuğunun altına almış gezmeye çıkmışsın. Onları gösterecek sinema da buldun mu?» diye kahkaha atar, ben de kendisine «Sirk Amar'ın çadırında göstereceğim» diye aynen karşılık verirdim. O yıllarda Taksim Meydanı henüz tamamlanmamıştı ve orada bir büyük sirk vardı.

Böyle cevap veriyordum ama gerçekten de çaresizlik içindeydim. Aradan iki ay daha geçti. Bu sırada Saray Sineması'na uğradım. Sahibi eski sigara kâğıtlarını imal eden ve bu yoldan çok zengin olmuş Seferoğlu isimli bir adalı Rum'un oğlu Niko idi. Sinemayı ise eskiden tanıdığım Mösyö Franko adlı bir Musevi çalıştırıyordu. Sinemaya ekseriya gösteri toplulukları, kemancılar, musiki heyetleri falan gelirdi.

Tuttum onlara gittim. Filimleri, fotoğrafları gösterdim. Haftalık kasılatın % 40 fazlasını teklif ettim. Eğer garanti ettiğim para sağlanamazsa kendi hakkımdan düşecektim. Bu teklif karşısında şaşırıldılar.

Sonra kabul ettiler. Çünkü onlar İpekçilere bağlı de-
gildiler.

Saray Sineması benim filimleri geçmeye başlayınca
önünde yüz metrelik kuyruklar oluşmaya başladı.
Müşteri kum gibi kaynıyordu. Tam bir sene çok iyi
iş yaptık.

O günlerde şimdiki Lâle Sineması'nın yerine bir in-
şaatın yapıldığını gördüm. Zaten kulağım kırıste bek-
liyordum, nerede bir sinema yapılacak diye sorup du-
ruyordum. Meğerse buraya da sinema yapılıyormuş,
sahibi Karaköy'ün meşhur börekçisi Hüseyin Çeyrek
Bey imiş. Safranbolulu, iri yarı bir adamdı. Puğaç-
nın fiyatı o yıllarda beş kuruş (çeyrek) olduğu için
bu soyadı aldığı söylenir. Karaköy'deki dükkânı üze-
rinde bulunan yazıhanesinde karşılaştık. Kendimi ta-
nıttım ve sineması bittiğinde kiralamak istediğimi
söyledim. Ayrıca inşaattan anladığımı, mimar İtalyan
Ferrari ile konuştuğumu, kendimin de İzmir'de böy-
le bir sinema yaptırdığımı belirttim. Adam memnun
oldu ve on bin liraya bana sinemayı kiralayabileceği-
ne dair söz verdi.

Sevinçli idim. Saray'a verdiğim filimler çok iyi iş ya-
pıyordu. Bu arada İstanbul'da sekiz on ve Anadolu'da
bir o kadar sinemaya film vermeye başlamıştım. Hü-
seyin Çeyrek Bey'in inşaatını tamamladık. Ancak bu
süre içinde meseleden haberdar olmayan İpekçiler si-
nemayı benim tutacağımı öğrenince hemen harekete
geçtiler. Hüseyin Bey'in yanına her gün biri gidip biri
geliyordu. Fiyatı yirmi bine kadar çıkardılar.

Pangaltı'daki Tan Sineması'nın ve o bölgedeki hamam
ve binaların sahibi İsmail Bey Hüseyin Çeyrek'in ye-
ğeni oluyordu. Ben de kendisine film veriyordum, ara-

mız iyi idi. Bir gün meseleyi ona açtım. Sen merak etme dedi. Birlikte Hüseyin Bey'in saray yavrusu evine gittik. Orada İsmail Bey durumu ortaya koydu ve artık sözleşmenin yapılması gerektiğini bildirdi.

Hüseyin Bey biraz tesir altında kalmışa benziyordu. Kefil falan diyecek oldu. Bunun üzerine İsmail Bey «Ben kefilim» diyerek meseleyi kapattı. Böylece Beyoğlu'nda bir sinema elime geçmiş oluyordu.

İnşaata sırasında yaptığım yardımlar, daha sonraki işletmecilik zamanımda takındığım tavırlar Hüseyin Bey'in hoşuna gitmişti. Bana «Benim oğlum olmadı, artık sen benim oğlumsun, burayı istediğin kadar işletebilirsin» dedi. Otuz yıl Lâle Sineması adım verdiğim bu sinemayı işlettim.

Bu yıllarda Mecidiyeköyü'ndeki köşkümüzde çifte hizmetçiler, aşçılar ile fevkalâde refâh içinde bir hayat geçiriyorduk. Oğlum Galatasaray Lisesi'nde, kızım Amerikan Koleji'nde, küçük oğlum Alman Lisesi'nde okuyordu. Çocuklarımın bütün zamanı genellikle arkadaşları ile birlikte bu köşkte geçerdi.

LÂLE SİNEMASINI AÇIYORUM

Kontratı yaptıktan sonra o hızla sinemayı tefriş etmeye giriştim. Ama benim asıl amacım bir an önce Paris'e gidip, en seçme filimleri alıp, sinemayı iyi bir programla açmaktı. Bunun için acele ediyordum.

Bir gün içinde kadroyu tamamladım. Ellerine bir liste yapıp verdim. Listede sinemanın tefrişi için gerekli her şey not edilmişti. Onların geceyi gündüze katarak

bir hafta içinde filim gösterecek, seyirci kabul edecek şekilde işleri bitirmelerini istiyordum.

En lüks malzeme, en iyi halılar, perdeler vitrinler ve o zaman için yapılacak en güzel dekorlar ile sinemayı donattık.

Paris'e gittim, derhal ağabeyimi buldum ve onun lisan bilir olması sayesinde bütün filimcileri dolaştım. En birinci filimleri, o yılların en meşhur artistleri Tino Rossi, Şarl Buaye, Vivien Romans gibi artistlerin oynadıkları lokomotif tabir edilen filimleri almak istiyordum.

Bana hemen Türkiye'den gelen telgrafları gösteriyorlardı. Aynı filme İpekçiler şu kadar, Franko şu kadar, başka şirketler şu kadar para teklif etmiş ve filmi istediklerini bildirmişlerdi. Ben bu durum karşısında ne verecektim? Bütün şirketler onu soruyorlardı.

Ben de Paris'teki sinemamı garanti veriyor, ayrıca uzattıkları boş kâğıda imza atarak istedikleri fiyatı yazmalarını söylüyordum. Böylece açık çek vermiş olmam bütün filimleri almama yetti. Artık gönül rahatlığı ile İstanbul'a dönebilirdim, elimdeki filimlerle rekâbet edecek kimse yok sayılırdı.

Tino Rossi'nin filmini Sirkeci'ye göndermiştim, ben de afiş ve fotoğrafları alarak memlekete döndüm.

Geldiğimde hazırlıklar bitirilmişti, sinema istediğim gibi dekore edilmişti, her taraf temizlenmiş, pırıl pırıl olmuştu. Gerekli yerlere halılar serilmişti.

Hemen reklâmlara başladım, davetiyeler bastırarak başta vali olmak üzere bütün mülki erkânı, askeri kumandanları davet ettim.

Ben meslek hayatımda hep birinci sınıf makinalar kullanır ve onlara çok iyi bakardım. Bu sinema için

de sesli filim gösteren en iyi makinayı almıştım. Ayrıca personeli seçerken de titiz davranırdım. En iyi personeli çalıştırır, onlara en yüksek ücreti öderdim. Aynı zamanda kendilerine elbise vb. gibi yardımlar da yapardım.

Bir yandan apartıman boyunda afişler hazırlıyorduk. Tino Rossi'nin Aşk şarkısı filmi ile açılış yapacaktık. Bu filim Avrupa'da hasılat rekorları kırmıştı.

Son provaları yaparken birden makinalar stop etti. Deli gibi olmuştum. Çünkü yarın açılış yapacaktık, artık zaman kalmamıştı. Acaba ne oldu? diye süratle makina dairesine çıktım. Transformator arızalanmıştı. Ne oldu? diye baktığımızda içine bir çivi atılmış olduğunu dehşetle gördük. Demek biri bize sabotaj yapmak istemişti.

Derhal trasformatörü yerinden söktürdüm ve Perşembepazarı'nda tanıdığım, bu işlerin ustası, arkadaşım Viktor Tores'e götürdüm. Ashında arıza yapılacak iş değildi, kimse bunu tamir edemezdi, etse bile günlerce uğraşması gerekirdi. Ama Tores işinin ehli idi beni de severdi. Kolları sıvadı «Bu gece sabahlayacağız desene» dedi, işe girişti. Bütün bobinleri yeniden sardı, sabaha doğru hazır hale getirdi. Hemen arabaya atıp sinemaya getirerek yerine monte ettik. Tabii makina dairesinin kapısına iyi bir yale kilit taktırarak önüne bir adam koymayı ihmal etmedim.

Filmin gösterildiği gece sinemanın önü mahşer yerine döndü. Taksim'den Galatasaray'a kadar araba dizilmişti. O yıllarda sinemalar kaliteli olduğu gibi seyirci de kaliteli idi. Arabalardan inen bayanların sırtında vizon kürkleri parlıyordu. O gece büyük bir seyirci topluluğuna karşı gösteriyi tamamladık.

Lâle Sineması ilk gece ile seyircilerin gönlünü fethetmişti.

Daha sonraki aylarda da hep böyle birinci sınıf filimler, pahalı filimler geçtik. Sinema dolup taşıyordu. Lâkin bu filimler pahalı olduğu gibi artan vergi yükü ile geriye bir şey bırakmıyordu, biz sadece gösterdiğimiz filimlerin şöhreti, seyircimizin bolluğu ile avunuyorduk.

Mecidiyeköyü'ndeki köşkümüzde rahat bir hayatımız vardı. Oğullarım ile kış günleri ava çıkar, tâ Belgrad Ormanı'na kadar yaya gider dönerdik.

Büyük oğlum Hukûk'a devam ediyordu. Kendi arzusu üzerine onu da sinemaya aldım. Makina dairesinden başlayarak sinemanın her bölümünde, muhasebede çalışarak mesleğin her yönünü öğrenmeye başladı.

Atatürk'ün vefatından sonra sinemacılığın altın devri de sönmeye, mali bakımdan kriz dönemi açılmaya başlamıştı. İsmet Paşa idaresi döneminde vergiler % 70 e kadar çıktı. Darü'l-aceze, Muvazene vb. gibi pek çeşitli vergiler dayanılmaz bir hal almıştı. Buna karşılık bilet fiyatları seneler boyunca artmadı. Kazancımız % 3 e kadar düşmüştü. Bu durum senelerce devam etti.

TURUVALI HELEN / GÜZEL HELEN

Warner Bros ve Paramount'un filimlerini geçtiğimiz için programımızda Turuvalı Helen filmi de vardı. Şirket bu filmi bütün dünya sinemalarında aynı gün

oynatmaya karar almıştı. Bu sebeple dünya çapında bir reklâm kampanyası düzenlemişlerdi. Biz de buna paralel olarak büyük afişler yaptırmış, hazırlıklara girişmiştik. Derken Amerika'dan peş peşe telgraflar gelmeye başladı. Birinci telde reklâma başlayın, ikinci telde filmi göstereceğiniz günü ilan edin, üçüncü telde bizim reklâmcılarımızdan ödül kazanan bir karı koca size gelecekler, dördüncü telgrafi bekleyin, dördüncüde reklâmcı kocayı gönderiyoruz, en iyi otele yerleştirin, beşinci telde ondan habersiz karısını da gönderiyoruz uzakta bir otele yerleştirin ve kocasına haber vermeyin, altıncı telde kocası sinemanın önünde filmin el ilanlarını dağıtırken tam filmin başlamasına on dakika kala karısını otelden alıp getirin ve kovası ile karşılaştırın. Bu sırada onların gösterecekleri heyecanı filme alacaksınız şeklinde talimat veriyorlardı.

Biz bu talimatlara uygun olarak söylenenleri yaptık. Karı-kocanın sinemanın önünde karşılaşmaları görülecek şeydi, kadın az daha düşüp bayılıyordu. Bu olay gazetelere aksetti, günlerce konuşuldu, filim de hasılat rekorları kırdı. Lâkin % 3 ile çalışmak iyice ağırlaşmıştı, ben bu durumdan kurtulmak için genişlemek, başka sinemalar da işletmek arzusunda idim. Benim bu şekilde bir faaliyet göstermemden en çok İpekçiler şikâyetçi idi. Onlar sinemanın kiralı idiler ama benim cadde üzerinde yaptığım iş ağırlarına gidiyordu. Hattâ bir keresinde Fahir Bey beni yemeğe davet etti, yemek sırasında «Cemil Bey, ben şimdiye kadar bu piyasada kimseyi rakip olarak görmemiştim, ama sen bana gerçekten rakip oldun» demek zorunda kaldı.

Fahir Bey beni piyasadan silmek için otuz sene çalıştı. Varner şirketine benim verdiğim paradan fazlasını teklif etmiş; şirket müdürü, hem arkadaşlığımızı hem de o kadar yıl düzgün olarak süren iş ilişkimizi göz önünde bulundurarak reddetmişti.

İpekçiler ise Metro Golden ile çalışıyorlardı. Metro Golden'in Paris'teki müdürü Cromfeld İstanbul'dan tanıdığım. Bir Paris seyahatimde kendisine uğramıştım. Söz İpekçiler'den açılınca onların bana yaptıklarını Cromfeld'e naklettim. «Ya öyle mi?» dedi, «Sen o zaman yarın bana şöyle bir iki dakikalığına uğra» dedi. Gittim, odasında bir çay içip döndüm. Meğer Fahir İpekçi de orada imiş, filim seçiyormuş. Cromfeld benden bahsetmiş ve belki de beni göstermiş. Benim oraya bir çay içecek kadar uğramış olmam Fahir Bey'e tam on bin dolara patlamıştı. Cromfeld filimler için ödeyeceği paraya bu rakamı ilâve etmiş.

BÜYÜME YILLARI

İzmir'deki Sakarya Sineması'nı bırakmıştım, sadece Lâle işliyordu. Sonra Ankara Sineması'nı sattım ve İzmir'de bin beşyüz kişilik bir Bahçe Sineması yaptım. Açılış için izin vermekte zorluk çıkardılarsa da Avukatım Mükrimin Serdar'ın İdare Heyeti üyelerine çektiği protestolarla izin aldık. Bu Bahçe Sinemasını da uzun süre işlettim.

İstanbul'da ise önce Elhamra Sineması'nı aldım. İpekçiler bu sinemayı işletemeyip bırakınca hemen ben

talip oldum ve bu sinemayı on yıl işlettim. Onunla birlikte şimdi Pop Sineması olan Ar Sineması'nı Özen Filim'den aldım. Kadıköy'de Süreyya Sineması, Üsküdar Hâle, Beşiktaş Gürel sinemalarını tuttum. Bunların dışında Anadolu'nun pek çok sinemasına filim veriyordum. Pek tabii bu genişleme büyük bir iş yükünü de beraberinde getiriyordu.

Arabama atlar Bursa, İzmir, Antalya, Adana, İskenderun, Antep, Malatya, Erzurum, Trabzon, Samsun, Zonguldak gibi vilayetlere uğrayarak dolaşır ve yeniden İstanbul'a dönerdim. Ankara'ya gideceğim zaman tel çeker, sinemacıları istasyona davet ederdim. Ekspresin durduğu vakit kadar bir zamanda anlaşmaları tamamlar, tirenden inmeden Kayseri'ye, oradan tel çekerek Adana'ya uğrar, yine anlaşmaları yapar, Konya'ya gelir, nihayet orada yatardım. Bitmek tükenmek bilmeyen bir enerji ile çalışıyordum. Arabama atlar, Bulgaristan üzerinden Avusturya, Almanya, Belçika, Fransa, İtalya derken, filimleri alır, o kadar yolu tek başıma direksiyon kullanarak kateder ve İstanbul'a dönerdim.

Sinemacılık piyasasına da yeni âdetler getirmiştım. Diğerleri hep beni takip ve taklit etmişlerdir. Ben İstanbul'a gelinceye kadar sinemalar hep öğleden sonra başlardı. Ben tuttum 11 matinası koydum, herkes benden sonra 11 matinası koydu. Ayrıca, yazın bütün sinemalar kapanıdı, üç ay çalışmazdı. Ben yazın fiyatı yarıya indirerek çalışmaya devam ettim. Bir sene sonra beni taklit etmeye başladılar. Ayrıca sinemacılıkta tutulan hesap ve kayıtlar hakkında da orijinal buluşlarım vardı. Bunlar büyük bir kırtasiye yükünü ortadan kaldırıyordu. Hattâ Kemal Filim sahibi

Kemal Bey bizzat yazıhaneme gelerek gördüğü bu evrakların birer nüshasını alarak «Yahu bunlar çok kullanışlı şeyler, ver ben de yaptırayım» diyerek almıştır. Benim koyduğumu kartoteks usulleri de Türk sinemasında alışkanlık haline gelmiştir.

Çalışmanın sürati ve ağırlığı altında bir ara hastalandım ve on gün kadar yattım. Çocuklarım artık yüksek tahsile devam ediyorlardı. Bir sürü arkadaş edinmişlerdi. Ben Mecidiyeköy'deki evimizin üst katında yatarken onlar aşağıda radyoyu açarak, avizeleri yakarak vur patlasın eğleniyorlar, sonra arabalara doluşarak çekip gidiyorlardı. Hasta hasta aşağıya iniyor, ışıkları kapatıyor, radyoyu kesiyordum. İş yüzünden çocuklarımla irtibatım bile neredeyse kesilecekti.

Bu arada bazı küçük filimler çekmek üzere Kemal Film, Lâle Film ve Özen Film ortak olarak Marmara Film Stüdyosu'nu kurduk. Ben müessesenin müdürü olmuştum. Burada asıl filmnden önce gösterilmek üzere Münir Nureddin'in, Safiye Ayla'nın filimlerini çekiyorduk. Ayrıca CHP'nin propaganda filimlerini bize yaptırıyorlardı. Bu kısa metrajlı filimlerin üretimi esasen bize birşey bırakmadı ama, Marmara Film Stüdyosu bir mektep vazifesini gördü, oradan operatörler, teknisyenler yetişti. Cezmi Or arada yetişmiştir. Bir iki sene çalışan bu stüdyoyu sonradan sattık. Sinemacılığın zor günleri iyice bizi sıkıştırmaya başlamıştı. Dolar 130 kuruştan dokuz liraya kadar çıktı. Prodüksiyonlar 10.000 dolardan 50.000 dolara yükseldi. Fransa'dan müstakil aldığımız 1000 dolarlık filimler beş katına çıktı.

Aynı zamanda yerli film yapımı başlamıştı.

Kemal Film, Acar Film, İpek Film yerli yapıma yö-

nelmişti. Acar Filmin sahipleri Murat ve Cemal kardeşleri önceden tanırdım. Ben İzmir'de sinemacılık yaparken bunların Balıkesir'de sinemaları vardı, benden film alırlardı, ben de oraya gidince kendilerine misafir olurdum. İstanbul'a gelince Aksaray'da bir sinema açtılar, Mecidiyeköy'de sonraları Acar Film Sütüdyosu'nu kurdular.

Durumum bu sebeplerle çok sıkışık bir hale gelmişti. Bir bankadan öbürüne koşuyordum.

ÜÇ DARBE

İktisadi durumuma tesir eden üç büyük sebep olmuştur. Bunlardan birincisi: Dolar'ın 130 kuruştan 250 kuruşa çıkmasıdır ki; bunu bir pazar günü Kalamış'daki yazlık villamda oturmuş, dinlenirken elimde yaribuçuk okuduğum gazeteden öğrendim, benim için ani bir şok etkisi yaptı. Çünkü Paramount ve Varner ile bütün anlaşmaları yapmıştım. Yılda yüz bin dolarlık ithalat yapıyordum. O yıl da bütün anlaşmaları yapmış, imzalamış, Anadolu'yu dolaşmış, işi bitirmiştim. Benim için doların bu şekilde fırlaması yıkım oldu.

İkinci darbe harf inkılabı ile geldi. Bir gecede verilen karar biz filimcilerin elinde eski harflerle basılı filimlerin değerini sıfıra indirdi. Elimdeki bütün eski harfli filimleri Hürriyet Tepesine götürüp, kibriti çakıp yaktım. Yerine yenilerini alıp koymak bizim için ikinci büyük bir yıkım oldu. Bütün bunlar için, zararın telafisi için beş yıl geceli-gündüzlü hiç kazanmadan çalışmak mecburiyetinde kaldık.

Üçüncü büyük darbe ise varlık vergisidir. Bana sırf Abdullah Efendi'den yemek yediğim için 125.000 lira vergi yazdılar. Ne yaptım sa mani olamadım, çaresiz sineye çekip ödedik. Bu da üçüncü darbe oluyordu. Bütün bu iktisadi yıkıntılar uzun yıllar kazanmadan çalışmama sebep olmuştur.

Harf inkılâbı sırasında kitap ve gazete sahiplerine tanzimat verildiği halde sinemacılara bir hak tanınmamıştır.

Atatürk «Sinema mühim bir icattır, buna gereken ehemmiyet verilmelidir» mealinde sözleri ile sinemanın kıymetini takdir etmiş, vergiyi % 10 a indirerek bu sanatın gelişmesine önayak olmuş olduğu halde, İsmet Paşa zamanında bunun tam aksi yapılmıştır.

GERÇEKLEŞMEYEN TEŞEBBÜSLER

Hayatım boyunca daima ileriye dönük projeler yapmışımdır. Bunların çoğu hayal olarak kaldı. Ama hayal kurmak da, büyük hayaller peşinde olmak da önemli bir meziyettir. Çünkü bu hayaller günün birinde gerçek oluveriyor.

İzmir'deki sinemacılığımın ilk yıllarında para kazandığımı daha önce kaydetmiştim. Tam o yıllarda da Ankara başkent oldu. Başkent'in Ankara'ya taşınması ile oranın gelişip büyüyeceğini tahmin ederek, orada bir takım yatırımlar yapmayı planladım. Bu münasebetle kalkıp Ankara'ya yollandım. Niyetim önce bir tetkik etmek, ona göre harekete geçmektir.

Ankara bir baştan bir başa bozkır denecek kadar boş-

tu. Sadece Yenişehir civarında hareketlilik, inşaatlar görülüyordu. Vehbi Koç ise o yıllarda hem araba ithalatı yapıyor, hem de parça satıyordu. Şehrin merkezinde bir büyük han yaptırmış idi.

Bizim damat Bilal (Kızkardeşimin kocası) onun yanında çalışıyordu. Vehbi Koç ile görüşemedim ama, Bilal vasıtasıyla şöyle bir teklif sundum. Bu hanı yıkarak altını sinema üstünü iş yeri yapalım, dedim. Vehbi Koç bu teklifi çok müsbet karşılamıştı ama, arada şöyle bir engel vardı. İş Bankası Ankara'da bulunan sinemaların sahibi idi. Vehbi Koç da İş Bankası ile çalışıyordu, ona rakip olamazdı. Böylece bu teklif akim kaldı. Dönmeden önce bir arsa alıp kendim inşaat yapmak istedim. Bunun için Yenişehir'de arsa bakarken civarın su ile kaplı olduğunu gördüm, yağmur mu yağmış, sel mi gelmişti? bilmiyorum. Oranın yerlileri «Bey görüyorsun burada temel tutmaz, tutsa da su içinde kalır» falan diyerek keyfimi kaçırdılar, bu iş de böylece neticesiz kaldı.

İkinci bir teşebbüsüm çok daha esaslı idi. Şöyle ki; İstanbul'da bulunan İtalyan Sigorta Şirketleri'nin avukatlarından Hadi Semi Bey aynı zamanda benim de avukatım idi. Onun aracılığı ile Sigorta şirketine şöyle bir teklif götürdüm. İstanbul, Ankara, İzmir, Eskişehir, Bursa gibi yerlerde on sinema inşa edilecek. Sigorta şirketinin inşa ettiği bu sinemaların maliyetinin % 10 u nisbetinde her sinemayı 10 yıl süre ile ben kiralayacağım. Sigortacılar o yıllarda % 3 ile çalışıyorlardı. Benim teklifim çok müsbet bulundu. Bu vesile ile hemen harekete geçtiler. İlk olarak Taksim'de bulunan İtalyan Mektebi binası sinema olarak restore edilecekti. Tam inşaatın açılmasına yakın gün-

lerde İtalya-Habeş harbi patlak verdi. Böylece bu teşebbüs de yarım kalmış oldu.

Üçüncü teşebbüsüm yine Vehbi Koç nezdinde oldu. Benim doktorum bugün Gureba Hastahanesi'nde bulunan Prof. Nüvit Tekü idi. Ağabeyisi Nüzhet Tekü ise Koç gurubunda çalışıyor, önemli bir mevki işgal ediyordu. Doktorum aynı zamanda Vehbi Koç'un da doktoru idi. Bu vesile ile kendilerinden Divan Otel'i'nde bir randevu rica ettim. Kabul ettiler, buluşup bir saat kadar konuştuk. Kendisine mali gücümü, elimde bulunan filimleri, işlettiğim sinemaları anlattım. Bütün bunları bir araya getirerek, daha geniş sinemacılık yapmayı, Beyoğlu'nda sinemalar inşa etmeyi teklif ettim. Teklifimi müsbet karşıladı. Şirketinin yönetim kuruluna götüreceğini ve görüşüleceğini söyledi. Aradan bir müddet geçtikten sonra teklifin görüşüldüğünü ve hararetle desteklendiğini öğrendim. İlk olarak Taksim meydanındaki su terazisinin bulunduğu ada satın alınacaktı. O yıllarda orayı satılığa çıkarmışlardı. Üç milyona kadar vermeyi kararlaştırdık. Lâkin bu defa da bir başka engel çıktı. Ziraat Bankası Umum Müdürü Mithat Dülge ihaleye dört milyonla katılmıştı. Mithat Dülge o yıllarda devlete turistik tesisler yapıyordu. Aband ve Kilyos'ta oteller yapmıştı. Bu, Taksim'deki adayı alarak, oraya da turistik oteller, tesisler yapmayı düşünüyordu. Ancak onların da teşebbüsü gerçekleşmedi ve o ada satılmadan kaldı.

Olan bizim teşebbüse olmuştu, hevesimiz kursağımızda kaldı.

Değişik tarihlerde vukubulan bu teşebbüsler hayatımın seyri içindeki atılımcı karakterime örnek teşkil

etsin diye buraya konuldu. Bunun gibi irili ufaklı, bazıları gerçeğe dönüşen, bazıları yarım kalan yüzlerce proje ve teşebbüsüm olmuştur.

ABDULLAH LOKANTASI / SANSÜR

Yıllarca bütün hesaplarımı kendim bizzatihi işleyerek, işlemediğim zamanlarda konturolünü yaparak, mesleğimi sürdürmüştümdür. Şirketi kurduğumda her alanda olduğu gibi muhasebeye de çok kıymetli banka müdürlerimizden Hasan Dilman'ı getirmiştım. Buna rağmen gece yarılara kadar çalışırdım.

Sıkışık günlerimden birinde büromda çalışırken, Sırrı Day ile Şemsettin Günaltay geldiler. Sırrı Day ile İzmir'de ben sinemacı, o Emval-i Metruke Müdürü iken tanışırđık, çok iyi ahabap olmuştuk. Sonraları kendisi mebus ve bakan oldu. Bunların ikisi gelip, «Cemil biraz oturmaya geldik» deyince, kendilerine: «Özür dilirim, şu anda bankalara yetiştirilecek, çek ve hesaplar yüzünden sizi gerektiğı gibi ağırlayamayacağım, bu münasebetle Abdullah Lokantası'nda buluşalım» dedim. Gerçekten de iş hayatımda iş herşeyden, bakanlardan bile önce gelmiştir.

Abdullah Lokantası'nda buluştuk ve sohbet ettik. O yıllarda lokantaya devam eden zatlar bir aile gibi birbirlerini tanırlardı. Bizim oniki kişiye kadar varan bir masamız olmuş, ben yıllarca o masaya devam etmişimdir. Yahya Kemal Beyatlı, Behçet Kemal Çağlar, Faruk Haznedar, Vali Lütü Kırdar, gibi meşhur zevat oraya devam ederlerdi. Zaman içinde Adnan Men-

deres, Gönül Yazar ve ileride değineceğim başka şahıslarla Abdullah'da görüşmüşüzdür.

Sansür münasebeti ile Ankara'ya da sık gider ve Sırrı Day'ın evinde kalırdım. Sansürde beni en çok meşgul eden filim E. Hemingway'in 'Çanlar kimin için çalıyor?' filmi olmuştur. Hemingway'in solculuğu bahane edilerek filme izin vermediler, Valiye, İçişleri Bakanı'na kadar çıkarak zorla izni alabildim. İkinci Dünya Savaşı'na doğru sansür daha da artırıldı.

Daha sonraki yıllarda bir de bu yüzden Ağır Ceza'ya düşmemiz vardır. Bize muntazaman gelen Paramount Jurnallerden biri de Stalin'in ölümü üzerine idi. O yıllarda Beyoğlu'nda Lâle, Elhamra ve Ar sinemalarını işletiyorum. Filimden önce gösterilen Stalin'in ölümü merasimlerine ait kısa gösteri ihbar ediliyor ve biz mahkemeye çağırılıyor. Suçlama, «Bu filim sansürden geçmemiştir» şeklinde bir iddia ile yapılıyor. Avukatım aynı zamanda CHP mebusu olan Ekrem Amaç. Avukatımın yarım yamalak, korkarak yaptığı, yapmaya çalıştığı müdafaa'nın bir yerinde dayanamayarak, ben söze karışıyor ve izin istiyorum. Çünkü bu devirde Rus propagandası yapmak değil, orak, çekiç lafını ağzına almak bile cesaret işi idi. Avukatım bir bakıma bunun için korkuyor, yani beni mahkûm ederlerse kendisine de bir zararı dokunur diye. Ben herşeyi açıkca anlatıyorum, bir kopyanın Ankara'da olduğunu ve iznin alınmış olduğunu isbat ediyorum, böylece yakayı sıyrıyoruz.

Sansürle olan münasebetlerimde en belli başlı hadise budur.

Ayrıca bir de Rus Sefareti'nde Ticaret Ataşesi İgnatyef ile tanışmamız var. Bir gün kendisinden bir da-

vet aldım, beni sefarete çağırıyor. Eh, o zamanlar Rus Sefareti'ne girip çıkmak ve şüpheleri üzerine çekmemek kolay değil. Ben eskiden Kısm-ı siyasi'de çalıştığım için bu işleri biliyorum. Hemen Emniyet Müdürlüğü'ne gittim. Tanıdıklara davetiyeyi gösterdim, ne dersiniz gideyim mi? dedim. Git bakalım, ne diyecek? dediler. Bunun üzerine biz kalktık, gittik. Aman efendim, bana bir izzet, bir ikram, bir masa donatmışlar, kuş sütü, kuru üzüm. Neyse, yedik içtik, sadede geldik. İgnatyef bizim o günlerde ham filim ihtiyacı içinde kıvrandığımızı öğrenmiş, «Sizin bu ihtiyacınızı biz karşılarız, adınıza getirtiriz, siz parasını verip gümrükten alırsınız» dedi. Teşekkür ettim ve ilave olarak «Peki sizin bir isteğiniz yok mu?» dedim. «Var» dedi. «Siz de başka milletlerin filimlerini gösterdiğiniz gibi, bizim filimlerimizi de göstermelisiniz» diye ricada bulundu. «Pek tabii olur» dedim, «ama biliyorsunuz ülkemizde sıkı bir sansür var, hangisine izin verirlerse ancak onları gösterebiliriz» dedim, ayrıldık.

Bir süre sonra gerçekten de ham filimler geldi, gidip aldık. Rus filimleri de peşinden sökün etti. Ancak sansür kuş uçurmuyor, gelen filimlerden ancak bir tanesine izin verebildi ve onu gösterdik.

İKİNCİ CİHAN HARBI

Geçen zaman içinde Kalamış'da deniz üzerinde bir villa yaptırmıştım. Bazı dinlenme zamanlarımı orada geçirirdim, ailece ekseri yazları oraya giderdik. Kala-

muş'a o yıllarda bir yandan çarklı vapur uğrar ve onunla köprüye gelirdik.

Bir gün vapurun ön tarafında bir gurup Alman «Deutschland Deutschland über alles» şarkısını hep bir ağızdan söylemeye başladılar. Yolcular şaşırılmıştı, ne oluyordu böyle?

Meğerse II. Cihan Harbi başlamış ve bunun işareti imiş. Ben harbin başladığını o sabah vapurda öğrenmiş oldum.

Harbin başlaması sinemacıları telaşlandırmıştı. Çünkü bizim alış-verişimiz Fransa ile yapıyordu. Oradaki filimcilerin ekserisi Yahudi idi. Zaten başta Metro Golden olmak üzere ünlü şirketlerin tamamı Yahudi sermayesi üzerine bina edilmişti. Biraderle haberleşmemiz neticesinde bunların hemen memleketi terkettiklerini öğrendim. Çoğu Lizbon'a gitmişti.

İşlerimiz tehlikeye giriyordu, filimsiz kalma ihtimali doğmuştu. Hemen karar verdim, İtalya, Macaristan dolaşıp bulabildiğim filimleri toplayacaktım. Bu niyetle İtalya'ya bir bilet alıp Sirkeci'den tirene bindim. Belgrat'a kadar geldik. Oradan ileri gitmiyordu. O gece ne yapacağımı düşünürken Roma'ya daha çok general ve yüksek rütbeli subayları götüren bir tirenin kalktığını öğrendim. Ben de ona bindim. Kompartımanında bir yanda İtalyan, öbür yanda Alman generalleri ile seyahata başladık. Bir köşeye büzülmüş, kendi halimde duruyor, dikkati çekmemeye çalışıyordum. Bir süre sonra kondüktör geldi, pasaportumu ve biletimi konturol etti. Generaller kendi aralarında yüksek sesle konuşuyorlardı. Neden sonra tirenimizin sağına soluna bombalar düşmeye başladı. Lâkin

karartma yapıldığı için bir isabet almadan Roma'ya kadar gittik.

Roma'da da karartma vardı. İstasyon binasının içinde iki koca afişle karşılaştım. Birinde Çanakkale Boğazı kalın bir zincirle kapatılmış, Çelik miğferli Mussolini elindeki kasatura ile zinciri kopartıyor; diğerinde İzmir ahalisi Ege sahilleri haritası üzerinde uzakta duran Mussolini'yi çağırıyor, «Gel bizi kurtar» falan diyen bir halleri var.

«Yahu tam zamanında gelmişiz, bakalım ne yapacağız?» diye biraz tedirgin olarak daha önceden kaldığım otele gittim, geceyi geçirdim. Ertesi gün alış-veriş ettiğimiz, eskiden tanıdığım filim şirketlerine giderek birkaç filim aldım. Sonra bizim sefarete gittim. Sefir Ragıp Bey ile tanıştık. Beni görünce «Sen burada ne arıyorsun, vaziyet tehlikeli, hemen memlekete dön» diye çıkıştı, ben karşılık olarak: «Telaşlanma, İtalya'da kahve kalmamış, kavrulmuş arpayı kahve diye içiyorlar, ben buraya kahve içmeye geldim» diye gülerek cevap verdim. Kahvelerimiz geldi, içtik, kendisine filim sıkıntısı çektiğimizi, buradan birkaç filim aldığımı, Macaristan'a giderek oradan da bulabildiğim kadar filim alacağımı söyledim. «Yapma birader, orası daha tehlikeli, bir an önce İstanbul'a dön, bizim orada bile karartma başlamış» diye endişelerini belirtti, ama ben kararımı vermiştim, Macaristan'a gidecektim.

Sefaretten çıktıktan sonra postaneye giderek Budapeşte'deki filim şirketine bir tel çektim. İlk ekspresle oraya geleceğimi, ancak, Macarca bilmediğimi, istasyona bir adam göndererek beni aldırmalarını, ertesi gün gelip filim alacağımı belirttim.

Gerçekten de adamlarını göndererek beni istasyondan aldıldılar. Bir lüks otelde yer ayırtmışlar, gittik. Orada da karartma var, ama sokaklarda. Otelin kapısı halılarla kapatılmış, ışık sızıyor, ama içeriye girince insanın gözleri kamaşıyor. Binlerce ampül ışığı altında pırıl pırıl salonlar. Müzik çalıyor, Macar teğmenleri, subaylar çok güzel Macar kızları ile dans ediyor, bir şamata. Ben resepsiyona giderek yaribuçuk derdimi anlattım, bir oda ayrılmış olacağını belirttim. Gerçekten de odayı ayırmışlardı, ama ne oda. Kiral dairesi. O eşyalar, o yataklar. Ama kapı arkasındaki fiyatlara bakınca insanın başı dönüyordu, çok pahalı idi. Yanımda da o kadar para yoktu. Aşağı inerek beni getiren adama durumu anlattım, bu kadar pahalı bir odada kalamayacağımı, daha mütevazı bir yere gitmemizi söyledim. Bana, harp içinde olduklarını, bu meselenin o kadar mühim olmadığını, ne kadar verebilirsem vermeme, fazla tedirgin olmamamı söyledi. O kar gibi çarşafı döşeli yatağa girmek için saatlerce yıkandım. Yol hali ile kendimi o odaya lâyık görmüyordum sanki.

Ertesi günü filim şirketine giderek bazı filimler gördüm. Lisanı anlamadığım halde filmin gidişinden bizim için faydalı olabilecekleri ayırdım. Bunları ilk vasıta ile İstanbul'a göndermelerini söyledim ve Peşte'den ayrıldım.

Vasıta yoktu, yeniden İtalya'ya dönecek ve oradan vapurla İstanbul'a gelecektim. Bu seyahat zor, tehlikeli ve sıkıcı olmuştu, ama filimsiz kalmaktan iyi idi. Yıllarca yarım yamalak, birkaç kelimelik lisanımla, İngiliz, Macar, İtalyan demeyip pek çok şirketin ka-

pısını çalmış, anlaşmalar yapmış, alış-veriş etmişimdir.

FİLM PEŞİNDE

Bu seyahat ile bazı filimler edinmiştim, ama bunlar beni ne kadar idare edebilecekti. Sinema öylesine korkunç bir şey ki her zaman taze kana ihtiyaç var. Taze kan ise birinci vizyon film. Nereden bulacaktık? En iyisi Amerika ile temasa geçmekti. Öyle yaptık ve oradaki şirketlere yazdık. Bizi müsbet karşıladılar ve siparişlerimizi gemi ile gönderdiler. Ancak bu gemilerden çoğu yolda torpilleniyor, gönderdik denilen filimler elimize geçmiyordu. Vapurların çoğu Kahire'ye gidiyor, oradan bize filimler naklediliyordu.

Birgün hiç unutmam, çok çaresiz kalmıştım. Önümüzdeki hafta göstermek için elimde hiç film kalmamıştı, eski filimleri yeni baştan geçmeyi düşünüyordum. Hayatımın çeşitli safhalarında görüleceği üzere Tanrı'nın yardımı imdada yetişti. Torpillenip yara alan, o yara ile Basra Körfezi'ne kadar giden, orada Araplar tarafından pek çok eşyası talan edilen bir gemi ile gelen filimler oradan kalkıp Sirkeci gümrüğüne kadar gelmişti. Tesadüf, Tanrı'nın yardımı, ne dersiniz deyin o filimler cankurtaran simidi gibi işimize yaradı. Daha sonraki günlerde İngiliz Sefareti'nde bazı filimler olduğunu duyduk. Bunlar daha ziyade askeri amaçlı propaganda filimleri idi. Uçakla Kahire'ye geliyor, oradan İstanbul'a naklediliyordu. Sefaret bu filimlerin gösterimi için önce İpekçiler'e başvurmuş.

Onlar her nedense çekinmişler. Sonra bana müracaat ettiler. Ben filimleri gösterebileceğimi, lâkin önce kendim görmek istediğimi belirttim. Sefarethâne'nin çamaşırhânesinde filimleri gördüm, bana yarayışlı ve gösterilmesinde bir mahzur olmayanları alıp sinemalarımnda geçmeye başladım. Bu yoldan da bir nebze filim darlığından kurtulmuş oluyorduk.

Ancak gerek Amerikan filimleri gerekse bu İngiliz filimleri hep Alman aleyhtarı filimlerdi.

O yıllarda da Almanlar İstanbul'da dehşetli beşinci kol faaliyetleri yürütüyorlardı. Subaylarımızdan, askeri doktorlarımızdan pek çoğu Alman ile evli idi. Bir gün bu doktor binbaşlarından biri, yanında şişman eşi ile beni Lâle Sineması'ndaki yazıhanemde ziyarete geldiler.

Hoş beşten sonra kadın bana şunları söyledi: «Efendim Von Papen'in mahsus selâmları var. Sizin Alman aleyhtarı filimler gösterdiğinizizi biliyoruz. Almanlar Polonya'ya girdiklerinde ilk iş olarak Alman aleyhtarı filim gösteren sinemacıları sinemalarının kapıları önünde astılar, bunu bilmenizi istiyor» dedi. Ben gülerek kendisine şu cevabı verdim: «Von Papen üzülecek, ama şunu bilmenizi isterim. Ben en başta askerim, yedeksubayım. Eğer Almanlar İstanbul'a girerlerse beni sinemada bulamazlar, çünkü o sırada cep hede olacağım. Ona böyle bildirin» dedim.

Bunlar gittiler, ancak aradan epeyce bir zaman geçtikten sonra yine geldiler. Bu defa ağız değiştirmişlerdi, bana Paramount'un üç renkli filmi için para teklif ettiler, her birine yüz bin dolar ödeyeceklerini söylüyorlardı. Anladım ki bu defa beni para ile satın almak istiyorlar, dehşetli asabım bozuldu. Kendileri-

ne teklifi gayet bayağı bulduğumu belirttim. «Ben bir ticaret adamıyım» dedim. İngiliz ve Amerikan filimlerini propaganda için değil, ticaret amacı ile geçtiğimi, başka filim bulamadığımı belirttim. «Sizin de filimleriniz varsa getirin, seçeyim, bakayım, bana yarar varsa göstereyim» dedim.

Almanlar benden yüz bulamayınca Ar Sineması'nı kiraladılar ve orada propaganda filimlerini gösterdiler. Almanlar İstanbul'da o yıllarda çok güçlü idiler. Alman taraftarlığı almış yürümüştü.

Ayrıca İstanbul'da her gece karartma yapıyor, halk endişe içinde bekliyordu. Her an Almanların bir indirme yapacağı, veya bombalayacağı dedikoduları ile şehir çalkalanıyordu. Bu vaziyet karşısında bütün sinemacılar filim depolarını Konya'ya naklettiler. İstanbul'dan ayrılmayan sadece ben kaldım. Ancak zaman sonra Kemal Filim sahibi Kemal Bey bana «Cemil, bravo sana, biz Konya'da sefil olduk, sen burada paşa paşa oturdun, cesaretine hayranım» diyecekti.

HACI ÖMER SABANCI İLE

İstanbul'da Lâle Sineması'ndaki yazıhanemde çalışırken Adana'mın meşhur zenginlerinden Hacı Ömer Sabancı, yanında avukatları ile çıkageldi. Kendisini daha önce tanımıyordum. Oturduk, tanıştık, hoş beşten sonra bana ziyaret sebebini açıkladı. Değil Adana'da İstanbul'da bile zor görülecek bir sinema yaptırmıştı. Bunu işletmeye açmak istiyordu. Bana «Cemil Bey, duydum ki sen sinemacıların kralı imişsin, benim sinemayı da sen işleteceksin» diye teklifte bulundu.

Ben de o yıllarda şirketin bütün işini yüklenmiştim. Sabah gün ağaranda büroya girer, gece saat on ikiye kadar kimseyi kabul etmeksizin hesaplar ve programlar ile meşgul olurdu. İşim başımdan aşkındı. Bu sebeple «Aman Hacı Bey, benim işim başımdan aşkın, kıpırdayacak takatım yok, yapamam, lütfen beni affedin» diyecek oldumsa da, dinletemedim. Hacı Ömer sinemasını mutlaka benim işletmemi istiyordu. «Peki» dedi. «Biz yine geleceğiz, iyice düşün» diyip çıktı gitti.

Aradan birkaç ay geçti, bu defa yanında avukatları, Temyiz Reisi, bir Devlet Şûrası azası ile yine geldi. Ben dayatacak oldum, o zaman bana: «Cemil Bey bak şu oturduğun binayı alırım, seni de buradan tahliye ederim» dedi. İş ciddileşmeye başlamıştı, baktım olmayacak, teklifi kabul ettiğimi söyledim. Bir süre sonra Adana'ya giderek kendisini buldum. Gerçekten de oteli, lokantası içinde olan büyük bir sinema yaptırmıştı. Adı Erciyes Sineması idi. Hemen hemen bütün işleri bitirmişti. Lüks döşemeler, lüks koltuklar ile birinci sınıf bir sinema idi.

Kendi toprak zeminli yazıhanesi biraz ileride idi. Kapının önünde bir semerli eşek, onun yanında da o zamanların araba padişahı Cadillac marka bir araba acentadan yeni çıkmış duruyordu.

Adana'da gündüz insanlar işle meşgul olduğundan ve sıcak çok olduğundan iş ancak geceleri olabilirdi. Bunları hesap ederek dört yıllıkına sinemayı tuttum. Kadroyu tamamlamak üzere İstanbul'a gelerek hazırlık gördüm, teknik personeli alarak yeniden Adana'ya geldim. Otelde on beş gün kalarak sinemayı işletmeye açtım.

Her ay Adana'ya gider, Erciyes Palas'ta yer-içer yattım. Sabancı'nın çocukları otelin koridorlarında koşuşur, lokanta mutfağından aşüre, sütlaç aşırırlardı, afacan, cin gibi zeki çocuklardı.

Hacı Ömer Bey son derece renkli, zeki, nüktedan bir zat idi. Kendisi ile Adana'ya her gidişimde buluşur, ahbaplık ederdik. Evini, fabrikalarını, birlikte dolaştığımız. Pamuk borsasında Newyork ile Hamburg arasındaki fiyat farklarını bir hesap makinası titizliği ile karşılaştırıp tercih ettiği cihette alış-veriş yapmasını hayretler içinde görmüştüm. Evinde saraylardan gelme altın kaplamalı koltuklar, sandalyalar olduğu halde o, yerdeki pöstekide otururdu.

Adana'da zengin ettiği yüzlerce kişi vardı. Bana ara sıra bunlardan bahsederdi. Ben de bir gün «Aman Hacı Bey bana da bir imkân tanı» deyince, «Sokağa atacağın bir 200.000 liran var mı?» dedi. «Nasıl olur Hacı Bey» dedim, «Ben iğne ile kuyu kazın bir adamım, bu kadar parayı bulsam da sokağa atabilir miyim?» diye cevap verdim. O zaman bana «Pamuk demiş ki, benim ağacım küçüktür ama, düşenin belini kırarım», sonra ilave etmiş; «beli kırılan adam yine pamukla onu sarar» diye pamuk hakkındaki fikrini özlü bir biçimde ifade etti. Gerçekten de pamuk piyasası çok hareketli ve riskli bir iş idi.

Hacı Ömer son derece yardımsever bir kimse idi. Tanındıklarına, fakir fukaraya, akrabasına, hemşerisine, ahbabına çok yardımcı olmuştur. Çuvallarla yiyecek gönderdiğini ben biliyorum. Bu hayır işlerine ömrü boyunca devam etti. Ancak sinema ile hiçbir ilgisi olmadı. Kendi sinemasında bile filim seyretmedi. Onun işi ticaret, pamuk, borsa, yağ ve diğer meşgaleler idi.

Bu dört yıl içinde kar kış demeden her ay Adana'ya gittim. Oradan genellikle Ankara'ya geçer, Ankara'daki sinemaların işini gördükten sonra İstanbul'a dönerdim. Dört yıl sonunda İstanbul'da atak bir sinemacı ortaya çıkmıştı. Fuat Rutkay. Daha önce bahsi geçen Pangaltı Tan Sineması sahibi İsmail Bey'in yanında çalışırdı. Bu Fuat Bey İstanbul'da hızla sinemalar açtığı gibi Anadolu'ya da el attı. Benim verdiğimin iki mislini vererek Erciyes Sineması'nı tuttu. Ben de Adana'da Halk Evi kapalı sineması ile bir bahçe sineması ve Mersin'de Halk Evi Sineması'nı tutarak Adana bölgesindeki işime devam ettim.

MISIR SEYAHATI

Eşimin teyzesinin kızı Mısır'lı bir profesör Ahmed Dıyıp ile evli idi. Bir gün bu aileden bir davet aldık, bizi Mısır'a çağırıyorlardı. Vapurumuz Pire'ye oradan Kahire'ye gidecekti. Fırtınaya tutularak zorla Pire'ye oradan İskenderiye'ye gittik. Önceden haber verdiğimiz için Ahmed Dıyıp'ın kardeşi Merkez Bankası Müdürü Abdülhamid Dıyıp'ın evinde misafir olduk. Bir süre sonra Kahire'ye geçtik. Abdülhamid Dıyıp'ın evinde kaldığımız süre içinde Kahire'yi, Ehramları falan gezdik.

Ben bu arada Mısır filim stüdyolarını tetkik etme fırsatını buldum. Bu stüdyolar İngilizler tarafından kurulmuştu. O yıllarda Türkiye'de bu şekilde muntazam stüdyolar yoktu. Sadece İstanbul Beyoğlu'nda Suriye Pasajı'nda Necip Erses'in küçük, iptidai bir stüdyosu

vardı. Biz orada kopyalar bastırır, dublaj işleri yaptırırđık.

Ben sinemacılıktan filimcilige, oradan da stüdyo kurmaya geçerken bu işlerin birbiri ile ilgisini çok eski tarihlerden beri planlamıştım. Mısır seyahati bende stüdyo kurma fikrini pekiştirmiştir, aynı zamanda çok faydalı olmuştur.

MISIR FİLMLERİ

Nihayet II. Dünya Savaşı sona erdi.

Özen Film o yıllarda Mısır'dan bir film getirdi: Aşkın gözyaşları.

Bu film Halil Kâmil'in işlettiği Taksim Sineması'nda tam altı ay oynadı. Çok acıklı bir melodram olan bu filmi halk çok tutmuştu. Bunun üzerine İpekçiler hemen Mısır'a gittiler ve film getirdiler.

Bu sırada ben İngiliz sefaretinden bir davet aldım. Seçkin bir davetliler topluluğuna yemek veriliyordu.

II. Dünya Savaşı boyunca kendilerinden film aldığım sefarethâne mensuplarından Mister Tacker dostumdı. Davetde onunla bulunurken yanıma biri Amerikalı diğeri İngiliz iki zat yaklaştı. İkisi de albaydı. Bana «Cemil Bey, sizin harp yıllarında sinemalarınızda İngiliz ve Amerikan filimleri oynattığınızı biliyoruz. Sizden başka kimse cesaret edememişti. Hem sizin Von Papen'e de verdiğiniz cevaptan haberimiz var. Bütün bunlar bizleri son derece memnun etmiştir, size müteşekkirim, elinizi sıkmaya memur edildik» dediler.

Ben fevkalade mütehassis olmuştum. Görüşme sırasında kendilerinden bir isteğim olup olmadığını sordular. Ben de Mısır'a gidip bir kaç filim almam gerektiğini, filme ihtiyacım olduğunu, kendi askeri uçakları ile gitmek istediğimi söyledim. «Hay hay, olur» dediler. Bana daha sonra bir resmi izin belgesi verdiler. Lâkin Ankara'ya gidilecek, oradan Kıbrıs yolu ile Kahire'ye gidebilecektim. Vakit geçirmeden harekete geçtim, bir İngiliz genaralı, bir er, nişanlısını görmeye giden bir İngiliz kızı ile uçağa bindik. Uçağımız Kıbrıs'ta arızalandı, bir süre orada kaldıktan sonra yeniden hareket ederek Kahire'ye vardım. Behna Filim Şirketi'nden **Tarik-i Mustakim** (Doğru Yol) adlı filim başta olmak üzere birkaç filim aldım ve vapurla İstanbul'a döndüm.

Bu filimleri Türkçe dublaj yaptırarak, müzik ve şarkılarını Selahattin Pınar'a düzenlettirerek geçmeye başladık.

Bir ara bütün sinemalarda bu Mısır filimleri gösterildi. Ancak halkın rağbeti saman alevi gibi bir parlayıp söndü.

SİNEMACILIĞIN ZİRVESİNDE

Büyük oğlum Hukuk mektebini bitirdikten sonra Amerika'ya gitmek, orada çalışmak, bilgi ve görgüsünü ilerletmek istiyordu. Bu münasebetle Mısır'daki tanıdıklarımızın yanında bir süre kalarak vasıta bekledi. Geçen zaman harp yıllarına da denk geldiği için bir türlü vasıta bulamadı. Bu arada hastalandı, doktorlar seyahatini mahzurlu bulmuş olacaklar ki bir

iki ay sonra dönüp geldi. İğneden ipliğe dönmüştü. O günden sonra birlikte çalışmaya başladık. Esas itibarı ile bu akim kalan Amerika seyahati büyük oğlumun istikbali için bir olumsuz nokta teşkil etmiştir. Gerçekleşse idi belki önümüzde başka ufuklar açılacaktı.

Yıl 1950 ye gelince benim de sinemacılıkta artık otuz yılım dolmuş demekti. Bu tarihte İstanbul'da on, İzmir, Adana, Ankara, Mersin vb. yerlerde olmak üzere tam 33 sinema işletiyordum. Ayrıca Anadolu'da yüzün üzerinde sinemaya filim veriyordum.

Kızım Füsün, Koleji bitirdikten sonra Kalamış'ta ailece tanıştığımız Vahdet Dobra ile evlendi. Vahdet mimar idi, kendilerine Park otelinde şahane bir düğün yaptık. Sonra inşaatçılığa başladı, ve mesleğinde çok ilerledi.

Büyük oğlum Metin de ondan birkaç sene sonra yine Park Otel'de yapılan şahane bir düğün ile evlendi. Yıllarca birlikte çalıştık.

Küçük oğlumun evliliği esas itibarı ile kaderin bir cilvesidir. O kendine seçtiği yolda kayınpederinin nüfuzuna meylett, onların suyuna gitti. Ancak çok sonraları açtığımız stüdyoda birlikte olduk, ama bu evliliğin doğurduğu soğukluk bir türlü giderilemedi.

Çocuklarımin evliliği, sinemacılığın zirvesine çıkışım, çalışma hayatımdaki müthiş tempo beni son derece yormuştu. Yıllardan beri nefes kesen bir süratle, gece-gündüz demeden günde on beş saat çalışıyordum. Bir gün Lâle Filim yazıhanesi'nde durup dururken boylu boyunca yere yuvarlandım. Belki de tansiyon düşmüştü. Bu hadise beni korkuttu. Hemen doktora göründüm, doktor kat'i olarak istirahat etmemi, eğer

dinlenemiyecseksem, hiç olmazsa arada bir dışarı çıkıp gezinmemi tenbih etti.

İşler iyi idi, ama bankalardaki limitim dolmuştu, bonoları ödemekte zorluk çekiyordum.

Ben bu gezintilere başlayınca, bilhassa Beyoğlu'ndan İstiklal Caddesi boyunca Tnel'e kadar inerdim. şimdiki Sümerbank'ın karşısında Selahattin Refik'in antikalar, mobilyalar sattığı bir mağaza vardı.

Selahattin Refik çok hoşsohbet, çok tanıdığı olan bir zat idi. Mağazası vali, banka müdürleri, mebuslarla dolar taşardı. Hepsinin işini görür, kendisi de onlara bazı şeyler satardı. Ben de oraya ikinci ayına gitmeye başlamıştım. Zamanla aħbap olduk.

Bir gün bana: «Cemil Bey, seninle bir yere kadar gideceğiz» dedi. İtiraz etmedim, kalkıp gittik. Çok bonkr bir adam görünümünde olup, taksiye elli kuruş bahşiş yerine beş lira uzatacak cinsten biri idi.

Ayazpaşa'da Alman Sefareti'nin tam karşısında Hayırlı Apartımanının 5. katına çıktık. Ben daireye girince hayretten donakalmışım. Efendim, muazzam bir daire, bir baştan bir başa Sarayburnu, Kız Kulesi ile denizi görüyor. İçinde yle koltuklar, sandalyeler, tablolar var ki, hepsi Münih'den gelmiş, şahane eşyalar. Evde hiçbir şey eksik değil, yani bavulunu kap gel otur, o derecede döşenmiş. Bana, «Burasını sana alacağız» demez mi? şaka olarak «Eh alalım, iyi olur» dedim ama, durum önceden söylediğim gibi. O günlerde iine düştüğüm sıkıntı ile aileme, «Artık bir çift çorap alın deseniz, alacak durumda değilim, ona göre davranın» demişim, sıkıntı içindeyim, adam bana bu muazzam daireyi teklif ediyor. Selahattin Refik, «Acele etme», dedi. «Para vermeyeceksin». Ben «Nasıl

olur?» demeye kalmadı, «Gerisini bana bırak» diyerek meseleyi kapadı. Gelecek çarşamba buluşmaya karar verdik. Çarşamba günü mağazasında buluştuk. Ben gittiğimde bir bay ile bir bayan çay içiyorlardı. Tanıştırdı, meğerse İş Bankası Umum Müdürü Muammer Eriş Bey ile eşi imişler. «İşte», dedi. «Dairenin sahipleri bunlar». Ben «Peki nasıl olacak?» diye kekelemeye başlayınca, Selahattin Bey söze karıştı, Muammer Eriş'e hitaben: «Efendim, Cemil Bey esasen milyonlarla oynuyor. Lâkin parası şu anda sinemalarda, filimlerde bağlı, bu münasebetle size haftada beşbin ödeyecek, bono yapacağım» dedi. Ben hayretler içinde idim, çok becerikli bir adamdı Selahattin Refik. Eriş ailesi bu teklifi kabul etti. Yüzbin lira daire, yirmibeş bin lira eşyalar olmak üzere, bu ödeme şekli ile anlaştık.

Lâkin beşbinleri ödemek de o gün için bir mesele idi. Yine de ben hafiflemiştim, nasıl olsa bu tür ödemeyi becerebilirdik. Ertesi günlerde Selahattin Bey ile Eminönü'ndeki Ticaret Bankası'na gittik. Banka Müdürü ile laubali, samimi bir hali vardı. Kendisine «Cemil Bey'e elli bin liralık bir kredi çıkaracaksınız» dedi. Adamlar bir dediğini iki etmiyorlardı. Hemen getirdiğimiz bordrolara göre işlemleri yaptılar, biz de paramızı aldık.

Böylece ödemelerimiz iyice rahatladı.

Hayat böyledir işte...

Aileme gerçekten de bir çift çorap dahi almaya sıkıldığım, bunu kendilerine söylediğim günlerde o muazzam daireyi almış ve tapusunu da eşimin üzerine yaptırmıştım. Kendisi bu habere çok sevindi, memnun oldu, hâlâ aynı dairede oturmaktadır.

CEMİLE SULTAN KÖŞKÜ

Çalışmalarımın git gite artması ve benim dinlenme fırsatını bir türlü bulamamam yüzünden tansiyon meselesi gittikçe beni rahatsız etmeye başladı. Sokak ortasında bile boylu boyunca düşmeye başladım. Doktorum, bu işe mutlaka bir çare bulmak gerekiyor, diyordu. O yıllarda meşhur Alman doktoru Frank İstanbul'a gelmişti. Tuttuk ona gittik. Frank beni yukarıdan aşağıya bir saat muayene etti, sonunda şu neticeye vardı. Mutlaka açık havaya çıkmalıyım, bağ-bahçe işleri gibi şeylerle uğraşmalıyım, yazıhaneden mümkün olduğu kadar uzak durmalıyım. Bana şu prensibi bir atasözü gibi benimsetti: Müddeti uzatmak için şiddeti azaltmak gerek.

Gerçekten de Frank'ın tavsiyesi daha sonraları uzun yıllar sıhhatimi muhafaza etme yönünde bana yardımcı olmuştur.

Bağ-bahçe işleri ve açık havada çalışmak bir tesadüf neticesi geldi, beni buldu diyebilirim. Avukatım Hadi Semi Bey bir gün, «Efendim, sizin için Kandilli'de çok münasip bir arazi ve köşk var. Burayı mutlaka gidip görelim, alırsanız her bakımdan faydalı olacaktır» dedi. Burası Sultan Hamid'in ablası Cemile Sultan'ın Kandilli sırtlarında kurulu köşkü ile 200 dönümlük arazisi idi.

Kandilli'nin patika yollarında ilerleyerek yukarılara çıktık. Asırlık bir çam ağacının dibine çökerek boğazın şahane manzarasını seyre daldık. Gerçekten de eşine ender raslanır bir manzarası vardı. O anda ka-

rar vererek arazi ile köşkü satın almaya niyet ettim. Köşkü Mahmud Celaleddin Paşa bir Rum Armatöre satmış. Rum armatör Yunanlılar'ın Anadolu'yu işgalini hayal ederek burasını Venizelos'a vermeyi düşünüyormuş. Pek tabii bu hayalleri suya düşüp de memleketi terkettikleri zaman, yine Kandilli'de bir Rum'a vekâlet vermişler. Bu adamı bularak arazi ve köşkü üç yüz yirmi beş bin liraya aldım.

Köşkün bakımı ve arazinin bekçiliği bu Rum tarafından yine bir Rum kadın ile oğluna bırakılmıştı. Aradan seneler geçmiş, tavanlar akmış, kadın ile oğlu her odayı ayrı ayrı kiraya vererek harap etmişler. Civar-daki çamları keserek satmışlar. Oraya bir koyun sürüsü doldurarak meyve ağaçlarını, bahçeyi tahrip etmişler. Etraf gübre kokusundan geçilmiyor. Köşkün berisindeki ormana ise yıllarca balta girmemiş, içinde kol kalınlığında yılanlar dolaşıyor. Burayı teslim aldığıım zaman vaziyet böyle idi.

İçinde Piyer Loti'nin yemek yediği, aşağılara inip gece sandal safası yaptığı bu tarihi köşkü kurtarıp restore etmeyi, memleketime güzel bir eser kazandırma-yı, hattâ burayı turistik bir yer haline getirmeyi planlıyordum. Bu çalışma bana aynı zamanda sıhhatimi de kazandıracaktı.

İlk iş olarak bir jip ve bir römork aldım. Sonra köşkün civarına bir amele evi yaptım. Restorasyondan anlayan Rum kalfalar buldum, Karadeniz'li taşçı ustaları getirttim, ben de başıma bir hasır şapka giyerek onlarla birlikte çalışmaya başladım. Bir gün yazıhanede, bir gün arazide hummalı bir faaliyete giriştik.

Arazide jipin yürüyeceği, güzel beton yollar yaptık, arazinin etrafını taş duvarlar ile çevirdik. Ormanı temizledik, ağaçları kurtardık. Hattâ ilk gelişimde dibinde oturduğumuz asırlık çam ağacını da özel bir takım çalışmalarından sonra emniyete aldım. Çünkü bana bu ağaç çok eski ve tarihi kıymete haizdir demişlerdi, ağacın dibindeki topraklar gidiyordu, istinad duvarları çekerek, dibine yeniden toprak yığarak ağacı kurtardık.

Köşkü esasına yakın bir şekilde restore ettik, tavanlarının resimlerine, kalem işi süslemelere varıncaya kadar, aslı nasılsa öyle yapmaya çalıştık. Arka tarafta bulunan ek binalarda beslemek üzere inek ve koyunlar, tavuklar aldım. Burasını tam bir çiftliğe çevirmek istiyordum. Bizzat kendi el emeğimle, işçilerle birlikte çalışarak köşk ve araziyi imar ettim. Çok para ve emek sarfettim. Arazinin aşağılarda deniz kenarında da sahil arsası vardı. Köşkün önüne Marmara Denizi'nin minyatür örneği olan büyük bir havuz yaptırdım. Köşkün altlarında bir yere damadım Mimar Vahdet Dobra'nın çizdiği plan üzerine güzel, şirin bir villa yaptırdım, burasını Maliye Vekillerinden Fuat Ağralı'ya kiraya verdim.

Yüzlerce çam fidanı diktim, meyve fidanları ile bahçeler vücuda getirdim. Bütün bunları yapmam hem beni dinlendiriyor, hem de sıhhatimi kazanmama yardımcı ediyordu.

O günlerde Paramount Şirketi bir telgraf göndererek meşhur Kapri Âşıkları filminin rejisörü Wilyam Diterli'nin İstanbul'a geleceğini, misafir edilmesini bildirdi. Wilyam Diterli'yi Cemile Sultan Köşkü'nde misafir ettik. Bütün dünyayı dolaşmış olan rejisör o

asırlık çam ağacının dibinde boğazın eşsiz manzarasına bakarak bana şöyle dedi: «Cemil Bey, o kadar yer gezdim, iki güzel köşe gördüm: Biri Rio de Jenerio, diğeri de Boğaziçi. Ancak aralarında bir fark var. Birincisi para ile yapılmış, güzelleştirilmiş, düzenlenmiş bir yer. İkincisi ise bâkir bir tabiat. Bu açıdan ikincisi daha üstün».

Daha sonraki yıllarda Kont Ostorog ile Clod Farer'-de köşkü gezmeye geldiler.

YENİ PROJELER / SUYA DÜŞEN HAYALLER

Cemile Sultan Köşkü'nün Celaleddin Paşa elinde olduğu yıllarda arazinin özel suyu varmış, yukarılarından gelir imiş. Pek tabii onların ayrılmasından sonra vuku bulan yerleşim sırasında bu suyu kesmişler. Su esasen aşağılarda yaptırılan büyük bir havuzu dolduruyormuş. Öyle ki bu havuzun içinde kayıkla gezmek mümkün imiş. Biz bu havuzun içindeki toprağı aylarda taşıyarak, etrafındaki çakıl taşlı gezinti yollarını otlardan, çalılardan temizleyerek meydana çıkardık. Muazzam bir havuz idi. Ancak su meselesi düşündürüyordu.

Arazi ve köşk için büyük hayallerim vardı. Bunların başında İstanbul'a inen turistleri Dolmabahçe'den bir feribotla Kandilli'ye getirmek geliyordu. Sahildeki arsa önünde bir gazino, bir deniz suyu ile dolu havuz yaptıracaktım. Oradan 125 metre yükseğe, arazinin ormanla birleştiği en uç kısma bir av köşkü inşa edecektik. Sahilden bu köşke bir teleferik kurulacaktı.

Ortada kalan büyük havuzun önüne de bir kafeterya inşa edilecekti. Böylece burası bir turist cenneti haline getirilecekti.

Köşkün ve arazinin imarı ile on yıl uğraştım. Ailem de oraya gelmişti. Ancak masraflar gün geçtikçe artmış, artık karşılayacak gücüm kalmamıştı. Bir çıkış yolu arıyordum. Bu münasebetle özellikle bahar gelince, her tarafın yeşillendiği, boğazın dayanılmaz güzelliğinin başladığı günlerde bütün banka müdürlerini, sermaye sahibi iş adamlarını davet ederdim. Onlara ziyafet çeker, kuzular çevirirdim. Niyetim bir kredi bulmak, bir ortak aramak, projelerimi değerlendirecek bir kaynak bulmaktı. Çünkü bütün bunları kendi başıma yapacak halim kalmamıştı.

Ancak anlattığım planlar muhataplarım tarafından tebessümle karşılanıyordu. Hepsi de çok güzel ve yerinde buluyorlar, lâkin iştirak etmek için hiçbir hareket göstermiyorlardı. Hattâ bana: «Cemil Bey, senin cesaretine ve enerjine hayran olmamak elde değil, âdeta yirmi yaşında bir delikanlı gibi ateşli ve atılgan bir halin var» diyorlardı.

Gerçekten de arazide çalışmak bana eski sıhhatimi kazandırmıştı.

Yıllar böylece geçti, bir türlü düşüncelerimi gerçekleştirecek zemini elde edemedim. Böylece ümitsizlik dolu günler geldi yetiştii. Ne yapacaktım? Bu masraflı köşk ve araziye daha ne kadar elimde tutabilecektim. O yıllarda turizm diye bir şeyi pek anlayan bilen yoktu, memleketimizde turistik tesislerin sayısı parmakla gösterilecek kadar azdı. Eğer şimdiki imkânlar o yıllarda bana tanınmış olsa idi, boğazın bu köşesini milletlerarası bir hale getirebilirdim, ama olmadı.

Böylece yıllarca emek verdiğim köşkü, arazi ile birlikte satmaya karar verdim. Hadi Semi Bey müşteri aradı. Önce İran Şah'ı Rıza'nın memleketimizi ziyareti sırasında onunla görüştü, mutabık kaldılar, ancak adamcağız İran'a döner dönmez öldürüldü. Daha sonra Mısır Hidiv ailesinden talip çıktı, ancak onlar da apar topar Mısır'a dönmek mecburiyetinde kaldılar, yine olmadı. Bu defa Amerikan Sefiri yazlık kira ile tutmak istedi. Adam daha taşınamadan Dışişleri Bakanı olup gitti.

Cemile Sultan Köşkü'nün garip bir kaderi vardı demek.

Bir yılbaşı gecesı Selamiçeşme'de aldığım villa'da yattarken, gece yarısı çalan telefonla uyandım. Kandilli'de Cemile Sultan Köşkü'nün yandığını haber verdiler. Hemen arabama atlayarak süratle yetiştim, iş işten geçmişti. Ben oraya vardığımda üstten iki kat tamamen yanmıştı. Yeise yapılmadım, karakola giderek ifademi verdim, sigortalı olduğu için zararın bir kısmını karşılayabilecektim.

İşte böylece yıllar yılı emek verdiğimiz tarihi eser kül olup gitti. Daha sonraki yıllarda oraya bir aileyi bekçi olarak yerleştirdim. Çiçek yetiştiriyorlardı. Bir süre sonra da sattım.

PULCULUK MERAKI

Cemile Sultan Köşkü için verdiğim emekler boşa gitmiş gibiydi. Burası için en çok Abdullah Lokantası sa-

hibi Hikmet ile planlar kurardık. Ben ona düşüncelerimi anlatırdım. Ben gerçekleştiremedim ama, Hikmet benden dinleye dinleye sonunda Emirgan'da böyle bir çiftlik yaptı.

Artık araya bir boşluk dönemi girmişti. Ne de olsa bir moral çöküntüsü içinde idim. Oğlum o yıllarda pul biriktiriyor, alıp satıyordu. Ara sıra onun neler yaptığını inceler, pullarla meşgul olurum. Böyle böyle bu merak bana da bulaştı. Ben de pul biriktirmeye başladım. Ancak alım satımını yapmıyor sadece koleksiyon yapıyordum.

Önce eski Osmanlı pulları topladım, sonra eskiden bizim olup da elimizden çıkan yerlerdeki posta idarelerinin (Meselâ Eski Zağra vb. gibi) mühürlü zarflarını topladım ki, çok kıymetli bir koleksiyondur. Avrupa uçak pulları koleksiyonu, Çıplak tablo pulları koleksiyonu vb. gibi pek çok koleksiyon yaptım. Bunlar ile ülkemizde ve Balkanlar'da, Avrupa'da yapılan pek çok yarışmaya katılarak altın madalyalar aldım. Cumhurbaşkanı Gümüş kupasını kazandım. Balkan Devletleri altın ve Enternasyonal Granpirisi'ni kazandım. Pulculukta da diğer işlerim gibi zirveye çıktım diyebilirim. Yıllarca Kadıköy Flaterist Klübü Başkanlığını yürüttüm. Yüzlerce plaket aldım. Pulculukla ilgili neşriyat arasında benim faaliyetlerimden bahseden müstakil eserler vardır. Hâlâ aynı uğraşı büyük bir zevk ile yürütmekteyim.

Pulculuk psikolojik olarak boşlukta bulunduğum yıllarda beni oyalayan çok faydalı ve zevkli bir uğraş olmuştur.

LÂLE FİLM STÜDYOSU

Artık yerli filimler tek tük de olsa piyasaya çıkmaya ve seyirci toplamaya başlamıştı. Necip Erses'in stüdyosunda biz de bazı dublaj filimleri yaptırmıştık. Halk bunlara çok rağbet etti. Türkçe sözlü filimler tutuluyordu. Daha önceden de gezdiğim ve gördüğüm için bir stüdyo kurma fikri bende yerleşmeye başlamıştı. Ama nasıl?

Evimizi Ayazpaşa'daki daireye taşımıştık, ailece orada oturuyorduk. Mecidiyedöy'deki köşk boş duruyordu. Orası hanımın üzerine tapulu olduğu için kendisine şöyle bir teklifte bulundum. Bir yeni anonim şirket kurulacak, % 51 i kendisinin olacak, Lâle Film Şirketi, ben ve çocuklarım da ortak olacaktık.

Mutlaka bir stüdyo kurmak gerekiyordu, sinemanın gidişatı onu gösteriyordu. Böylece şirketi kurduk. Vehbi Koç'un kayınbiraderleri'nin makina ithalatı yapan Türkeli Şirketi'ne giderek gerekli teçhizatın maliyeti, getirilmesi çalıştırılması hakkında bilgiler aldım, siparişler verdim. Mimar damadımın tavsiye ve görüşleri ile köşkü bir stüdyo şeklinde tadil ettik. Sonunda aletler getirildi, yerleştirildi. Bir de yabancı uzman istemişim. Meslekten anlayan Fuat Bey'i bu uzmanın yanına koydum. Adam bir yıl kalacak ve gerekli işleri bizimkilere öğretecekti. Küçük oğlum da bu arada stüdyoda kalacak, aileden biri olarak işlerin nasıl yürüdüğü hakkında bilgi sahibi olacaktı.

Bu şekilde çalışmaya başladık.

Eşim Sabahat Hanım da lisan bilgisi ve edebiyat fa-

k ltesi mezunu oluşu sayesinde dublaj içinde çok büyük başarılar gösterdi, yardımcı oldu. Bizim Lâle Film Stüdyosu o devirde Türkiye'de kurulan en modern stüdyo idi. Bizden sonra İpekçiler, Murat Köseoglu ve başkaları stüdyo kurdular. İpekçiler'inki çok büyük ve geniş idi. Onlar yerli film işine de girmiş olduklarından stüdyoya ihtiyaçları çoktu.

Ben stüdyoda önceleri kendi getirdiğim filimlerin dublaj işlerini yapturdım. Daha sonraları dışarıya da iş yaptırmaya başladık.

Dublaj içinde şehir Tiyatrosu sanatçıları çalışıyordu. Sacide Keskin hanımefendi yıllarca bizde dublaj rejisörü olarak çalıştı.

Stüdyonun zaman zaman düştüğü mali krizleri ben Lâle Filmin desteği ile karşıladım.

YERLİ FİLMİ DOğRU

Yerli film yapmak düşüncesini geliştirirken Abdullah Lokantası'nda her gün birlikte olduğumuz Esat Mahmut Karakurt ile konuşmak ve eserlerinden Allahısmarladık'ı çekmek için bir proje yaptım. Birlikte günlerce bizim Ayazpaşa'daki dairede oturup konuştuk, eseri tetkik ettik. Eşim de senaryo çalışmalarına katıldı.

Benim asıl düşüncem bu filmde eskiden çekmiş olduğum Sultanahmet Mitingi filmini de göstermek idi. Film Ordu Sinema Dairesi'nde bulunuyordu. Senaryo tamamlandıktan sonra sıra oyuncu seçimine gelmişti. O zamanın gözde oyuncularından S avi Ted  ile Gülistan Güzey'i seçtik. Rejis rl ğ n  Sami Aya-

noğlu yapacaktı. O yılların teknik imkanları ile filimler çabuk bitirilemiyordu. Bir filmin çekimi bir iki ayı buluyordu. Sonunda filmi bitirdik.

Allahaısmarladık bütün Türkiye sathında çok büyük bir iş yaptı. Bu filmi senelerce sinemalar göstermekten bıkmadı, seyirci topladı, üç dört kez gösterildi. Filmin yaptığı hasılat daha sonra çektiğimiz on dört filmin hepsine bedel oldu denebilir. Çünkü diğerleri ancak kendilerini amorti ettiler, hatta bazılarından zarar ettik.

Daha sonra çektiğimiz filimlerden bazıları şunlardır: **Yavuz Sultan Selim** ağhyor / F. Fazıl Tülbentçi, **Soygun** / Cevat Fehmi Başkut, **Leylaklar altında** / Mebrure Sami Alevok, **Kadın severse** / Esat Mahmut Karakurt, **Ölüm korkusu** / Sezai Solelli, **Beş hasta var** / Etem İzzet Benice, **Yak bir sigara**, **Ali**, **Kanlı değirmen**, **Kalbimin şarkısı**. vb.

Bütün bu filimler içinde Allahaısmarladık'tan sonra gelen büyük filmimiz Refik Halit Karay'ın Nilgün filmi olmuştur.

Filmin rejisörü olarak Münir Hayri Egeli'yi seçmiştik. Refik Halit ile bir anlaşmaya vardıktan sonra filmi dikkate değer kılmak için planlar yaptık. Almanya'ya giderek bir yabancı kız artist getirtecek, Ankara Devlet Tiyatrosu'ndan Cüneyt Gökçer ile anlaşacak ve Pakistan'da sahneler çekecektik.

Almanya'ya Münir Hayri ile gidip Erika Renberg ile anlaştık. O yılların gözde artistlerinden biri idi. Sonra Cüneyt Gökçer geldi, filmin İstanbul'daki sahneleri çekildi.

Münir Hayri ele avuca sığmaz bir kişiliğe sahipti. Senaryoya falan aldırılmaz bildiği gibi davranırdı, ger-

çekten yaratıcı zekâsı çok fazla idi. Ancak prodük-törler elinden el-aman demişlerdi. Her filminde bir-kaç kişiyi dolandırıyordu. Bana da çok ikaz eden ol-du, bunu idare edemezsiniz falan dediler, ama ben aldırmadım. Pakistan sahnelerinin çekimi için ekibi gönderdik. Orada yerli hayatı, yerli dans ve müzikleri çekecekler, bu yoldan filme renk katacaktık. Münir Hayri çekimleri yaptıktan sonra filmi Pakistanlılara satmış ve aldığı para ile ortadan kaybolmuş. Aradan epeyce zaman geçtikten sonra Cüneyt Gökçer'den bir tel aldık. Burada parasız kaldık, bize acele yol parası gönderin, dönelim, diye. Şaşırmıştık, sonra ekip gelin-ce iş anlaşıldı.

Bütün olup bitenlere rağmen Nilgün sansasyon yara-tan bir film oldu ve çok iyi iş yaptı. Ancak Lâle Film'in adı büyük olduğu için bizim yaptığımız filim-ler çok pahalıya maloluyordu. Bu yerli film mesele-sinde bize ağır gelen bir durumdu. Artistinden set iş-çisine kadar herkes başka şirketlerden beş alırken, Lâle Filimden onbeş almaya bakıyordu.

Üç beş ay sonra Pakistan'dan bir adam gelerek filmi satın almış olduğunu söyleyip kopyeleri istedi. Ken-disine Münir Hayri'nin onu dolandırdığını söyledikse de bir türlü ikna edemedik. Adamcağız günlerce kon-solosluklarda falan dolaştı, sonra çekip gitti. Münir Hayri'yi ise uzun süre ortalarda göremedik.

BEYOĞLU'NUN DEĞİŞİMİ / SİNEMALARIN DURUMU

Geçen zaman içinde İstanbul'un nüfusu her taraftan

gelen insanlar ile fazlalaştı. Mahallelerin, sokakların, iş yerlerinin düzeni kalmadı. İnşaatçılar bir baştan bir başa İstanbul'u yıkıp yapmaya koyuldular. Yeni zenginler sınıfı türedi, eski ekabirlerin yerini bunlar doldurmaya başladı. Eğlence hayatına da bu durum aksetmişti. Eğlence yerlerinin, sinemaların temiz ve görgülü, kültürlü müşterileri artık gelmemeye başladılar. Yüksek sınıftan insanlar Şişli tarafına doğru meyletmeye başlamışlardı.

Elhamra Sineması'nı on yıldır işletiyordum. Zamanla iş yapmaz hale geldi. Yeri pek iyi değildi, kör sokak sayılırdı. Bu sebeple orayı tiyotra haline getirdim. **Gülriz Süruri** topluluğu orada çalışmaya başladı. Her gece tiyatro doluyor ve çok iyi iş yapıyorduk. Bir yıl sonra sinemanın sahibi duruma vakıf olunca kendisi çalıştırmak sevdasına düştü. Benimle kontratı bitirdi ve işe kendisi devam etti, sinema böylece elimden çıkmış oldu.

Ar Sineması ise **Özen Film**indi. Orayı da aşağı yukarı on sene çalıştırdım. Sonra sahipleri istediler, ben de muvafakat gösterdim ve onlara terkettim.

Kadıköy Süreyya Sineması'nı Paşa'nın vefatına kadar ben işlettim. Paşa ölünce hanımı dava ederek, kızım işletecek diyerek kontratımı yenilemedi. İş durumu çok iyi idi, mahkeme uzadı, mal sahibi istediği için meseleyi uzatmadık ve kendilerine terketmek mecburiyetinde kaldık.

Bana uzun yıllar yakınlık göstermiş, büyük iyliğini ve yardımlarını gördüğüm Avukatım **Hadi Semi Bey** noterliğe geçmişti. Ondan sonra avukat olarak İstanbul Mebusu **Ekrem Amaç** ile çalışmaya başladık. Onun da çok yakınlığını ve iyiliğini görmüşümdür. 30 yıl-

dan bu yana avukatımız olarak bize yakınlık gösteren Mükrimin Serdar'a şükran borcumuz vardır.

Üsküdar'da ahşap Hale Sineması'nın yerini aldım. Orayı yıkarak iki sene müddetle bizzat inşaatın başında durup, bizzat çalışarak betonarme Üsküdar Lâle Sineması'nı inşa ettim. Bu sinemadan daha sonra bahsedeceğim.

Beşiktaş Gürel Sineması'nı da on yıl kadar çalıştırdıktan sonra bırakmıştım.

SİTE SİNEMASI

Tam bu yıllarda İpekçiler bizim Beyoğlu Lâle Sineması'nın karşısında 1500 kişilik Fitaş Sineması ile 1000 kişilik Dünya Sineması'nı açtılar. Bu benim için tam yıkım olmuştu. Lâle'nin eski müşterisi zaten kalmamıştı. Bir de bu sinemalar açılınca biz artık iş yapamaz duruma düştük. Tiyatro denedim, revüler getirdim, ne yaptımsa sinemayı eski durumuna getiremedim. Böylece Beyoğlu dışında bir sinema elde etme yollarını aramaya başlamıştım.

Darüşşefaka Cemiyeti Şişli'de bir han ve sinema yaptırıyordu. Bunu duyunca ilgilenmiştim. Henüz inşaat halindeydi. İnşaatı bitince sinemayı kiralamayı düşünüyordum. Ancak karşıma çok büyük rakipler çıkmıştı. Bir banka, birkaç şirket, Filimci Kâzım Bey, İpekçiler burayı almak istiyorlardı. Ne yapıp edip bu güçlü rakiplerden önce sinemayı kiralamalıydım.

Darüşşafaka'ya giderek onlara şöyle bir teklifte bulundum. İnşaatı ben devralacağım, bütün masrafları ile ben bitireceğim, sinemanın kirası o günden itibaren çalışmaya başlayacak, ve bitiminden itibaren on

yıllık bir sözleşme yapacağız. Bu teklif diğerlerine nazaran cazip gelmiş olacak ki Site Sineması'nı işletmek bize nasip oldu.

Trakya'da bulunan devrin Başbakanı Adnan Menderes kurdelayı bizzat keserek açılışı yaptı. Biz artık Lâle Sineması'nı bırakmıştık. Böylece Şişli'nin en büyük ve lüks sinemasını açmış oluyorduk.

İzmir ve Adana bölgelerindeki işletmelerim ve sinemalarım buralarda iş başında bulunan kişilerin kendi çıkarları için işletmeyi kullanmaları sonucu birer birer kapatıldı. Çünkü bizatihi başlarında bulunmadığımdan kendi hesaplarına iş çevirmeye başlamışlardı, ben de zaman zaman yaptığım konturollar ile bu durumun farkında olmuştum.

İzmir'deki Lâle Sineması'nı da aynı sebeplerle daha sonraki yıllarda elden çıkardım.

Ayrıca otuz sene müddetle sinema fiyatları duhuliye iki lirada kalmıştı. Hayat pahalılaştığı halde bir türlü sinema fiyatları artmadı. Bu elden çıkardığımız müesseselerin bazılarını da dara düştüğümüz için satmışımdır.

Site Sineması çok iyi iş yapıyordu. O günlerde tam karşımızdaki bir kliniği Fettah Bey adındaki bir zat satın alarak yıktı ve yerine sineması da olan muazzam bir han yaptırdı. İpekçiler hemen buraya müşteriler oldular. Ben Fettah Bey'e burada bir rekabet yapmamızın iyi olmayacağını, dilerse İpekçilerin verdiğinden daha fazlasını verebileceğimi, sinemayı bana vermesini teklif ettim. Adam efendilik göstererek beni tercih etti. O sinemayı da tuttum. Divan Otelinde tertip ettiğim bir yemekte bütün sanat ve edebiyat çevrelerini toplayarak bu iki sinemaya ad vermeleri-

ni istedim. Bunun üzerine o yemekte birinin adı Site, öbürünün adı Kent olarak tesbit edildi. Site'yi yirmi-beş yıl, Kent'i on iki sene çalıştırdım.

Kent Sineması'nın açılışı çok muhteşem oldu. Bu münasebetle Pera Palas'da bin kişilik bir ziyafet verdik ve devrin bütün önde gelen simalarını davet ettik.

Bu açılışlarda ve Üsküdar Lâle Sineması'nın açılışında seçkin davetliler topluluğu karşısında onar dakikalık konuşmalar yaptım, Türkiye'deki sinema tarihi üzerine konuştum, yaptıklarımı özetledim ve yeni açtığım sinemanın da kendilerine yapacağı hizmetleri dile getirdim.

Daha sonra İngiliz filimleri ilgi görmeye başlayınca İngiltere'ye giderek İglilayn Şirketi ile anlaşma yaptım ve onların Türkiye mümessili oldum. Varner ve Paramount'dan sonra bu üçüncü büyük anlaşmam oluyordu.

MUHSİN ERTUĞRUL / SİTE TİYATROSU

Muhsin Ertuğrul ile çok eskilerden beri tanışırđık. Biz ilk Türk filimlerini çektiğimizde Şehzadebaşı'nda sanatçıların devam ettiği kahveye giderdik. Orada kendisi ile tanışmıştık. Daha sonraki yıllarda kendisini Tepebaşı'ndaki tiyatrodaki çok ziyaret ettim.

Bizim Site Sineması'nın üst katlarından bir yer boş duruyordu. Muhsin burasını haber almış, bir gün bana: «Cemil şurayı tiyatro yapalım» dedi. Ben biraz duraklayınca «Hiç merak etme, bütün işlerini üzerime alıyorum, yol halılarına, koltuklara varıncaya kadar

ben meşgul olacağım» dedi. «Eh, peki» dedim. İşe koyulduk. İlk olarak Muammer Karaca orada oyunlarına başladı. Bir yıl sonra Muammer Karaca işi bıraktı, ondan sonra Site Tiyatrosu'na Kenterler geldiler ve çok güzel oyunlar oynadılar, yapılan iş harikulade idi.

Ancak bu salon küçüktü, kira ile tutan tiyatroları tatmin etmiyordu. Bu sebeple Kenterler'de başka yere taşındılar. Biz de daha sonra orasını bölerek bürölar haline getirdik.

ZOR GÜNLERİN YAKLAŞMASI

Artık sinema piyasasını yerli filimler işgal etmeye başlamıştı. İthal filimler iyice pahalılaşmış, dolar iyice yükselmişti. Ne getirdiğimiz filimleri gösterecek yer bulabiliyor, ne de birşey kazanıyorduk. Bu durumda ne yapabiliyordum. Elimde epeyce stok film vardı. İthal kesmeye ve stokları çalıştırmaya karar verdim. Ayrıca Paris'teki sinemayı da bir yoluna koymak gerekiyordu.

Ben yirmi yıl süre ile Paris'e belki otuz kere gidip gelmiştim. İlk açılışından itibaren oradaki sinemayı kardeşime bırakmışım. Zaman zaman bu gidişlerimde kendisi ile bir hesap görmeyi, işin durumunu anlamayı konuşmak istediysem de «Eh işte ancak geçinebiliyoruz» falan diyerek buna yanaşmadı, bana da beş kuruş bir faydası olmadı. Oysa ben anlaşmamız gereği kurduğumuz şirkette onun hesabına düşen parayı biriktiriyordum. O da yazları İstanbul'a gelirdi.

Bu gelişlerinden birinde artık ayrılmaya karar verdiğimi, isterse bankada hesabına yatırdığım parayı hemen çekebileceğini bildirdim. Önce razı gelmedi, itiraz etti ancak benim zorlamamla ayrılmaya karar verdik. Bankadaki parasını çekti, Paris'teki sinema ona kaldı, buradaki sinemalar da benim oldu.

Kardeşimi onca yıl desteklemiş, ona olabildiğince yardımcı olmuştum. Yine de karşılığında bir teşekkür, bir memnuniyet göstermedi.

Kardeşim daha sonra birkaç yıl sinemayı çalıştırdı, vefatında ben gittim ve cenazesini kaldırdım, hanımının vefatında da yine ben bulundum. Oradaki şirket yeni statüye göre bizim için pek verimkâr değildi, bende uğraşacak hal kalmamıştı, sonradan oğlumu göndererek sinemayı elden çıkardım ve işleri tasfiye ettim.

LÂLE FİLİM STÜDYOSUNUN AKİBETİ

Lâle Filim Stüdyosu'nun iyi çalışması için kuruluşta bir mühendis getirtmiş ve onun bizim yerli kadroyu yetiştirmesini istemiştik. Adamcağız görevini bihak- kın yaptıktan sonra ülkesine döndü. Küçük oğlum İl- ham'ın bu işlere karşı ilgisi fazla idi. O da orada ça- lışmaya başladı. Kısa süre sonra becerikli oluşu ve atılganlığı ile stüdyoya hakim duruma geldi. Oğlu- mun bu iyi meziyetleri yanında hesapsızlığı ve hızlı yaşantısı bir engel olarak belirliyordu. Parayı kazan- mayı biliyor fakat tutamıyordu. Ayrıca kendi başına hareket etmesini seviyordu. Oysa bu stüdyo bir şirke-

tin malı idi. % 51 i eşimin, bir kısmı Lâle Film şirketinin bir kısmı da kızım, ben ve büyük oğlumundu. Yapılan işlerden bizim de haberdar olmamız gerekli idi. İlham ne yazık ki yıllarca bağımsız hareket etti, bize yaptıklarından söz açmadı. Kendi hesabına işler yaptı, filimler çekti, ortaklıklar kurdu. Gerçi bir süre sonra bu stüdyonun biraz ilerisinde daha büyük ve modern olarak ayrı bir Lâle Film stüdyosu kurdu ve orasını çalıştırdı, ama ne pahasına. Hesaplar karma-karışık olmuştu. Alacaklarını tahsil edemiyordu. Eski stüdyo binasını yıkmış yerine biri ile ortak bir han yapmıştı.

İşler böylesine karmakarışık bir halde iken tuttu hiçbirimize haber vermeden çekip Londra'ya gitti. Biz bir sürü borç, karmakarışık hesaplarla başbaşa kalmıştık.

Büyük oğlum Metin'in çalışması ve ilgisi neticesi stüdyo satılarak borçlar kapatıldı, işler biraz düzene kondu. Lâkin o yapılan han ile ilgili karışık gelişme ve hesaplar olduğu gibi kaldı.

Lâle Film stüdyosu Türkiye'de gelişen sinemacılık paralelinde çok iyi işler yapmış ve çok iyi bir yere gelmiş idi. Ancak küçük oğlumun yaşantısı ve düzensizliği neticesinde elimizden çıkmış oldu.

İlham daha sonra İngiltere'ye gitti ve orada filim işleri yapmaya başladı.

DEĞİŞİK İŞLER

İzmir'deki sinemacılık günlerimden beri değişik bazı işler denemişimdir. Bunun sebebi de sinemacılığı aslı,

temelli ve sarsılmaz bir iş olarak görmediğimden, ona tutku ile bağlı olduğumdandır. Sinemacılıkta zaten iş, olarak para kazanma olarak tutunmuş kimse yok gibidir. Sinema bir aşktır, tutkudur, bunun için benimsenir.

İzmir'de kumaş ticaretini denedim, sonra incir kutulamak için ambalaj kutusu imalatını denedim ancak sürekli olmadı.

Bu defa İstanbul'da sinema işleri anlattığım gibi sarpa sarınca Taşdelen Suyu'nun dağıtımını işine girdim. Ancak bu da umduğum gibi çıkmadı, zayıyat fazla oluyor, tahsilat yapılamıyordu. Bir iki yıl çalıştım bir netice alamadım, sonra bıraktım, ama o beni bırakmadı, Vakıf idaresi ile dâvamız hâla sürmektedir.

Bu gibi işler bir aile şirketinin, bir sülalenin, çok çocuklu bir ailenin, yani sağlam bir kadro ile çalışacak kimselerin harcıdır. Ben yalnız bir kimse idim, işe hakim olmam mümkün değildi.

Teşebbüs ettiğim işlerden biri de bankacılık idi. Birkaç arkadaş toplanarak bu işe karar verdik ve aramızda yüz bin lira toplayarak bir banka açmaya teşebbüs ettik. Yerini hazırladım. Lâle Sineması'nın yanında Kadri Cemali'nin Kadir Han'da bir yer tuttuk, muameleleri tamamladık. Müdür olacak arkadaş işi bitirmek için Ankara'ya gitti. Ancak tam bu sırada bir kanun çıkarıldı ve bir milyon sermaye konulmadan banka açılmıyacağı karara bağlandı.

Bizim kurmak istediğimiz bankanın adı Sine-Bank olacaktı, yani yine sinema kokacaktı, bir türlü sinema muhitinden ayrılamıyorduk.

KEMAL FİLM

Kemal Film sahibi Kemal Bey ile hukukumuz hatıratının başlarında belirttiğim gibi çok eskilere, ta Sirkeci'deki sinemaya kadar uzanır. Bu bakımdan kendisini çok severdim. Karısı ile birlikte Büyükkada'da oturuyorlardı ve sanıyorum biraz rahatsızdı. Bir gün beni istetmiş, gittim. Oğlu Osman Seden'e çok itina ederler gıdasına dikkat gösterirlerdi. Bu bakımdan olacak küçüklüğünden beri şişman bir çocuğu Osman.

Kemal Bey'le yedik içtik, sonra meseleyi açtı. «Cemil» dedi, «Durum iyi değil, kuruşları saymaya başladık, benim de halim yok. Şimdi bizim Üniwersal Şirketin Orta Doğu temsilcisi biliyorsun Mısır'da Schlater Mund. Ona gidip filimleri görüp, alıp getirmek, gümrüklerini ödemek ve filimleri piyasaya sürmek gerek, bunu yapar mısın?» dedi. «Hay hay» dedim, «Yaparım». Ertesi hafta atlayıp Mısır'a gittim, otuz kadar filim gördüm, yirmisini aldım getirdim. Bunları bir yıl çalıştıracak sonra hesap görecektik. Konuşup anlaştığımız gibi bir yıl çalıştırdık, sonra hesap gördük. İkimiz için de iyi olmuştu. Yazınhanede kendisine: «Bir yıl daha devam edelim» dedim. O zaman kardeşi Şakir Bey ayağa kalktı ve, «Bizim elimiz ayağımız tutuyor, şükür» dedi, «Biz yaparız». Böyle söyleyince bana oradan kalkıp gitmek düştü.

Bir Millet Uyanıyor devrinde iyi iş yapmıştı. Onun vefatından sonra işleri Şakir Bey sürükledi ama, fazla uzun ömürlü olmadı.

Osman Seden ile fazla bir münasebetimiz olmamıştır.

ÖZEN FİLM

Özen Filmin sahipleri de Selanikli'dir, zengin adamlardı, hesaplarını çok iyi bilirlerdi, tutumlu kimselerdi. Ailenin en büyüğü Rauf Bey ile Cemal Bey idi. Rauf Bey'in oğlu Osman Bey'dir ki, şimdiki Özen Film sahiplerinden Mehmet Soyaslan'ın dedesidir. Cemal Bey'in oğlu ise, yine Özen Film sahiplerinden İbrahim Pekin'dir.

İstanbul'da Sümer Sineması'nı, Renk Sineması'nı çalıştırdılar ve film ithali yaptılar. Sonraları Üniversal'in filimlerini pazarladılar. En eski sinemacılar içinde Özen Film'in de ayrı bir yeri vardır. Bugün de aile yine sinemacılıkla uğraşmaktadır.

Benim Site Sineması'nı da Özen Filim devralmıştır. Günümüzün en büyük sinemacılarındandır.

FRANKO FİLM

Ben İstanbul'a geldiğim sıralarda Franko Filim de sinemacılar arasında bulunuyordu. Çok dürüst bir şirket olarak çalıştı, uzun yıllar sonra varlık vergisi yüzünden zor durumlara düştü. İş Bankası onun şirketine ortak oldu ve bankanın gözetimi altında bir süre daha çalıştıktan sonra Bay Franko'nun vefatı ile bu filim şirketi de sona ermiş oldu.

AKÜN FİLM

Bizim eski nesilden sonra sinema dünyasına büyük

bir atılımla giren Akün Filim olmuştur. Ben babasının Kasımpaşa'daki sinemasına filim verirdim ve bu çocuk gelir bizden filim götürürdü. Uyanık, becerikli, atılgan biri idi. Yıllar sonra sinemacı oldu ve filim piyasasında kendisine büyük bir isim yaptı.

İPEKÇİLER

İpekçi ailesi İzmir günlerinden beri beni rakip olarak görmüşlerdir. Onlar koca bir sülale idi, ben tek bir kişi idim. Gerçekten de Türk sinemasına İpekçiler çok şey getirdiler. Ama öyle bir noktaya geldiler ki artık kendilerinden başka kimsenin varlığına tahammül edemiyorlardı. Ben gerek İzmir'de, gerekse İstanbul'da İpekçiler ile rekabet ettim. Bu bir iş rekabeti idi. Hâtıratım boyunca bu münasebetleri yeri geldikince naklettim.

Durum bu merkezde iken bir gün Caddebostan'daki evimin önünde sandal boyuyorum, balığa çıkacağım. Dediler ki: «Fahir İpekçi geldi». Karşıladım, oturduk, kahve içtik. Bana «Cemil, senden bir ricam olacak. Bankaya gideceğiz ve bana iki yüz bin liralık bir hatır senedi yapacaksın» diye ricaya gelmiş. O kadar yıllık rakibime yüz çevirmedim, ağır bir şey söylemedim. Hemen hazırlandım, birlikte bankaya gittik ve senedi verdim.

Fitaş Sineması'nın açıldığında kendisini koltuk değnekleri ile açılışa getirdiler. Bana döndü «Cemil, nihayet sinemayı açtım işte» dedi. Benim tam karşımda bir değil iki sinema açmış idi.

Ancak İpekçiler içlerinden yıkıldılar denebilir. Şirket ve aile zamanla dayanışmasını kaybetti, karşılıklı güvensizlik onları sardı. Bu sebeple bankalarla olan çalışmaları aksadı ve iflasa sürüklendiler.

Lüks bir hayat sürmüşlerdi, uzun yıllar sözlerini her sahada dinletmişlerdi, ancak sonunda iflas etmekten kurtulamadılar.

SON SÖZ

Burada hatıralarımın sonuna geldiğim yerde birkaç hususu okuyuculara bir kez daha belirtmek isterim.

Birinci Cihan Harbi bitip de bizler, yani cepheden geri dönebilenler Harbiye Nezareti'nin bahçesinde toplandık. Miralay İsmet İnönü orada biz yedeksubaylara artık serbest olduğumuzu bildirdi, önümüzde olan günler için hayatta başarılar diledi.

O anda hepimizin cebinde belki sadece bir on lira vardı veya yoktu. İşte ben bu on lira ile İstanbul'un orta yerinde sipsivri kaldıktan sonra yılmayarak işe giriştim, çok büyük başarılar elde ettim, milyonlar kazandım. Kötü durumlara yeniden duçar oldum, yeniden kendimi topladım, yeniden mücadeleye devam ettim. Hatıratımda bu mücadelenin nasıl seyrettiği görülecektir.

Lâle Film hiç kimseden yardım görmeyerek, kimseye sırtını dayamayarak ve memlekete bunca yıl vergi ödeyerek, alını ak bir durumda günümüze ulaşmıştır. Defterdarlıkta vergi dairelerinde, bankalarda en küçük bir pürüzü, bir sabıkası yoktur. Lâle Filmin ta-

rihi bizim sinema alanında memlekete yaptığımız hizmetlerle doludur.

Ayrıca Paris'de de sinema açmıştım. Orada kalabilir, o günün ve Fransa'nın imkanlarından yararlanabilirdim. Lâkin vatan sevgisi buna mani olmuştur. Ben memleketimden uzakta milyoner hayatı yaşayacağıma, yurdumda orta halli olmayı tercih etmişimdir.

Sinemacılığımız Atatürk'ün zamanında altın devrini yaşadıktan sonra İsmet Paşa iktidarı ile birlikte artan vergilerle uzun yıllar kötüye gitti. Son 12 Eylül döneminde ise yeniden eski günlere dönüş başladı. Hükûmet bu dönemde hem vergileri indirmiş, hem ücretlere zam yapmıştır.

Bundan böyle sinemacılık daha bir gelişmeye müsait ortama kavuşmuştur. Ancak sinemacıların da buna karşı dürüst, memleketsever, işine bağlı ve düzgün çalışan bir duruma gelmeleri gerekmektedir.

Zorluklardan yılmamalı, kendine daima güven duymalı, bilhassa disiplinli olmalı ve çok çalışmalıdır. Genç nesillere benim söyleyeceklerim bundan ibarettir.

Balmumcu, 1984

FOTOĞRAFLARDA KALAN

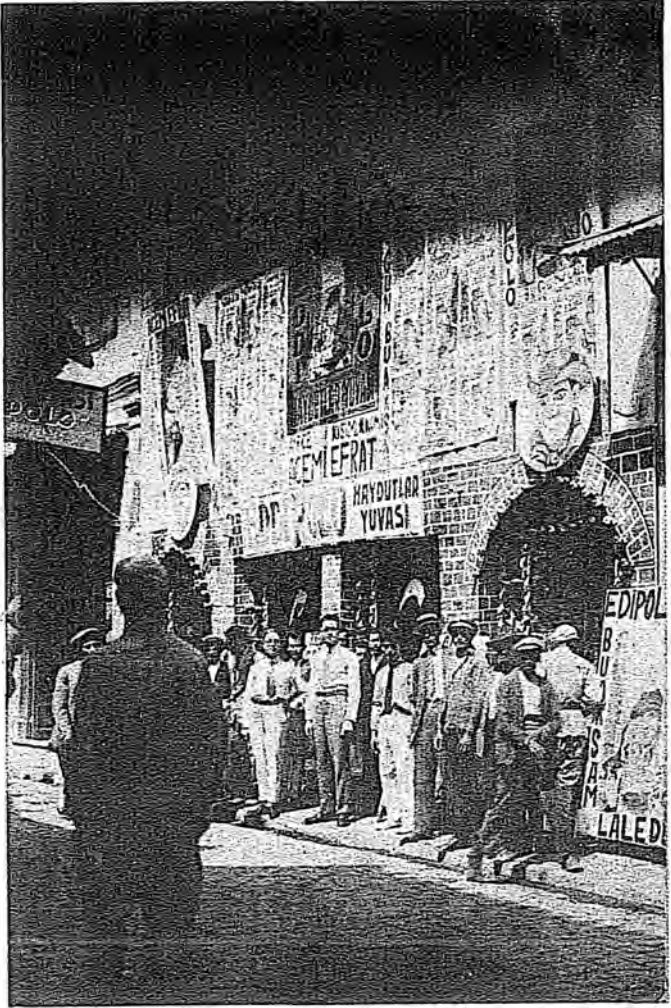
**Beşiktaş Askeri Rüstiyesi'nde
(1904)**

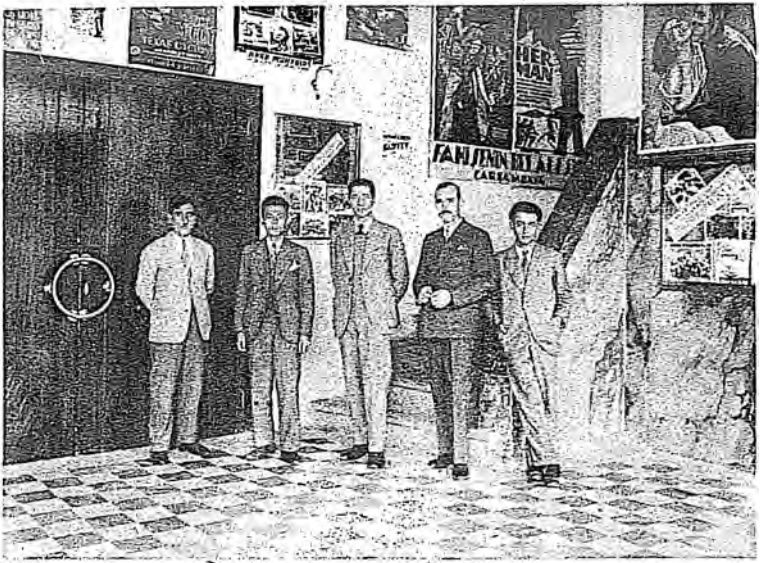
Teğmen rütbesi ile (1918)

Bölük komutanı olarak cephede (1919)

İzmir'de Lâle Sineması önünde (1929)

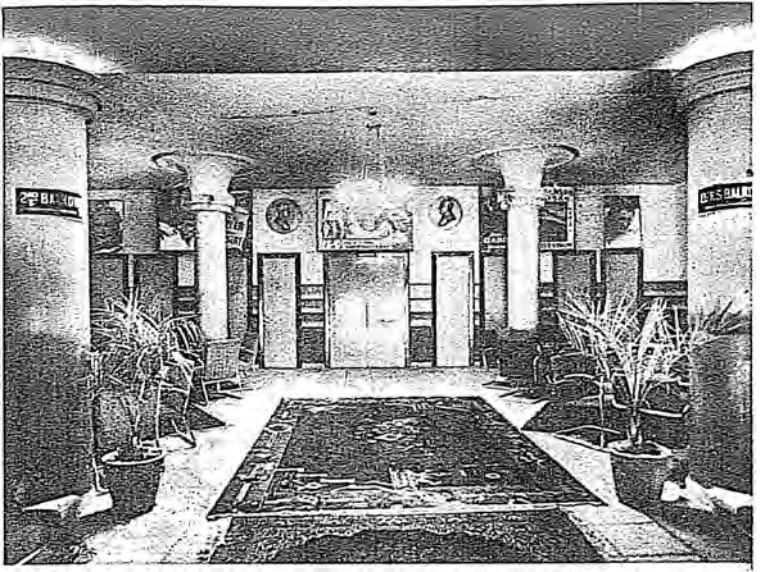
İzmir Lâle Sineması personeli ile birlikte (1931)

İzmir'de Eşrefpaşa'da 1500 kişilik Lâle Bahçe Sineması
(1933)

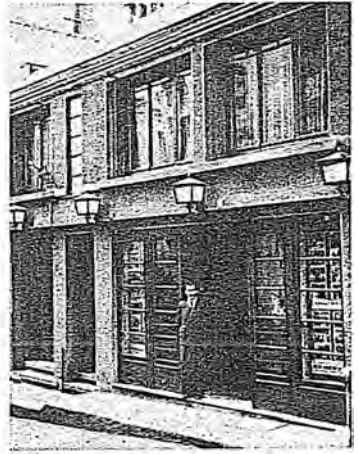
İstanbul Lâle Sineması «Denizler Aslanı» filminin afişi

İstanbul Lâle Sineması'nın girişi

**İstanbul Beyoğlu'nda
Elhamra Sineması**

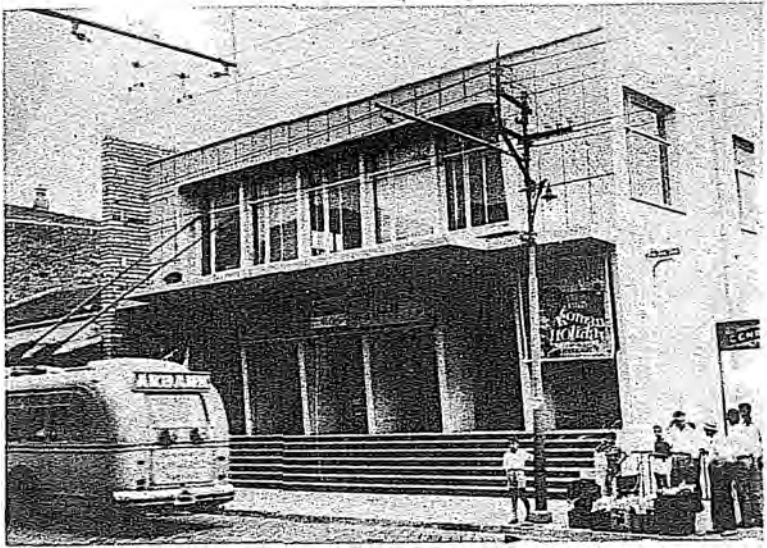
**İstanbul Beyoğlu'nda
Ar Sineması**

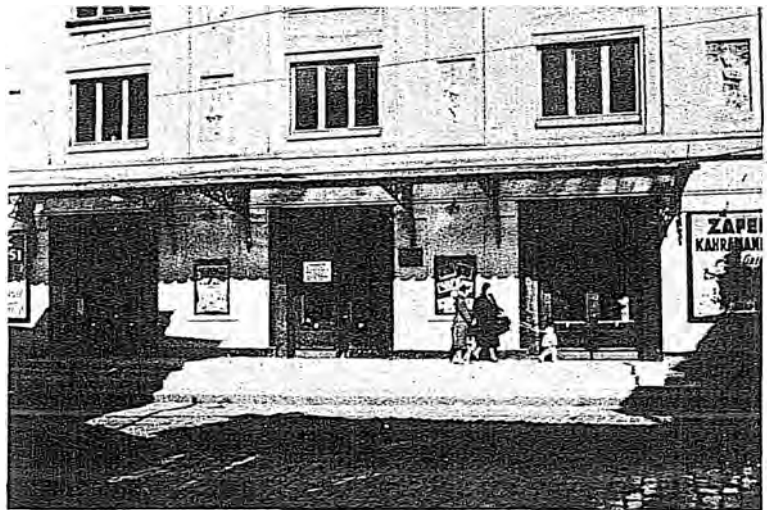
Cemil Filmer ve eşi Sabahat Filmer

**Mısır Film stüdyolarında eşi Sabahat Fülmer ile birlikte
(sağ başta Cemil Filmer, sağdan üçüncü eşi)**

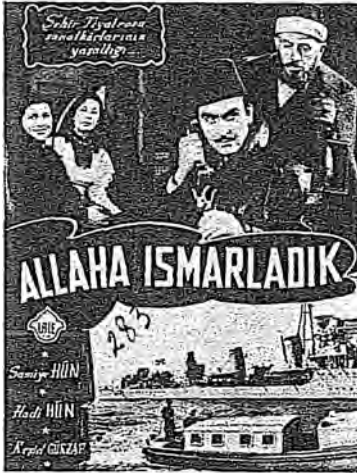
İzmir'de Köşk Sineması

Adana'da Erciyes Sineması

Lâle Sineması personeli ile birlikte (ortada)

Allaha ısmarladık» filminin afişleri

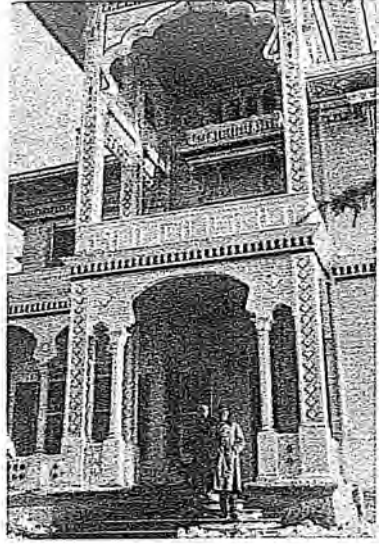
«Nilgün» Filminin anlaşması imzalanırken. Sol başta Refik Halit Karay, sağ başta Münir Hayri Egeli, ortada Cemil Filmer

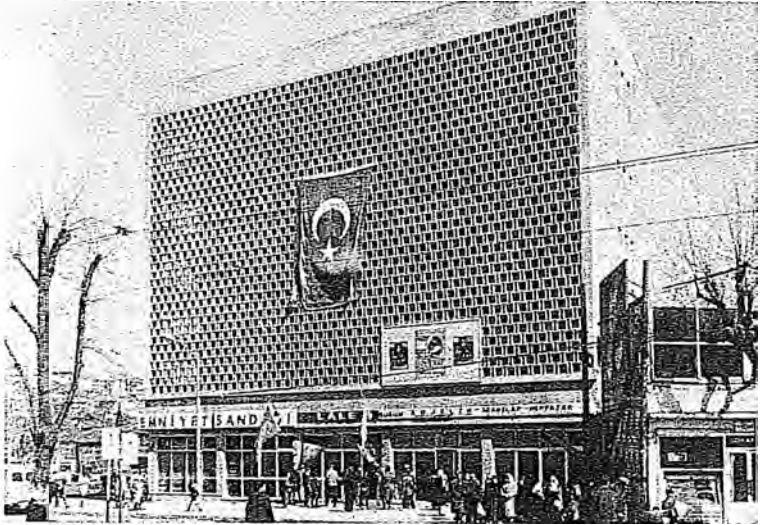
«Nilgün» filminden bir sahne. Cüneyt Gökçer, Erica Renberg

Londra'da filim stüdyolarında eşi Sabahat Filmer ile

Kandilli'de Cemile Sultan Köşkü'nün harap hali ve restore edildikten sonraki durumu

Üsküdar Lâle Sineması

Site Sineması Personeli toplu halde (ortada Cemil Filmer)

İstanbul Şişli'de Site Sineması

Adnan Menderes Site Sinemasının açılışını yaparken

İstanbul Şişli'de Kent Sineması